

Ζακ ΛΑΚΑΝ

Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ

Η ψυχανάλυση : αυτό που μας διδάσκει... πώς να το διδάξουμε.

La psychanalyse, ce qu'elle nous enseigne... comment l'enseigner.

LA PSYCHANALYSE ET SON ENSEIGNEMENT

Jacques LACAN

**Publication hors commerce. Document interne
à l'Internationale des Forums du Champ lacanien et destiné à ses membres**

**Το παρόν έντυπο διανέμεται δωρεάν και προορίζεται για αποκλειστική χρήση
των μελών της Διεθνούς των Φόρουμ του λακανικού Πεδίου**

Η παρούσα μετάφραση πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια
του Φόρουμ «Αγορά» των Φόρουμ του λακανικού Πεδίου
υπό την καθοδήγηση του Jacques Adam, από τους
Όρσα Καμπέρου, Λίλιαν Κομματά, Στέλιο Μωριάτη,
Πάνο Σερέτη, Αναστασία Τζαβιδοπούλου
και Ζωή Φραγκοπούλου.

Ευχαριστούμε ιδιαίτερα για τη βοήθειά τους στην τελική
επιμέλεια του κειμένου τους
Αγγελική Αργειτάκου, Προκόπη Κώνστα,
Ελένη Τζαβάρα και Σουλβάνα Χρυσικοπούλου.

Préface

Le texte de Jacques Lacan "La psychanalyse et son enseignement" (1957) est ici présenté en français et, pour la première fois, en grec par un ensemble de personnes ayant inscrit leur travail dans le cadre des Forums du Champ lacanien..

Il a été d'abord soigneusement étudié et situé dans le parcours de l'enseignement de Lacan pour en dégager la ligne de force principale : d'abord que la psychanalyse enseigne quelque chose, ce qu'il fallait en ces temps de psychophénoménologie faire entendre aux philosophes que la curiosité poussait vers Lacan et la psychanalyse ; ensuite, que ce qu'elle enseigne est transmissible, ce qu'il fallait rappeler aux psychanalystes français que l'Association Psychanalytique Internationale voulait éloigner de Lacan. Pour cela, un style – c'est le signifiant-maître du texte – mais aussi une méthode, à savoir que ce que la psychanalyse enseigne ne doit pas se séparer de l'objet qu'elle enseigne. L'inconscient, l'objet-cause de la psychanalyse, est dans son style même "la seule voie transmissible" vers la formation du psychanalyste, tenu de se tenir sans retenue à la lettre du discours que Freud a tenu.

A l'heure où se continue encore le débat pour les enjeux d'une Ecole de psychanalyse qui soit du style de Lacan, il n'est pas sans importance de lire, ou de relire, ce texte pour éviter, dans l'éclectisme des discours ambiants, les malentendus psychologisants qu'il fustige ici et dépasser la paresse existentialiste dont il se démarque. Le psychanalyste grec, par cette traduction, en aura la tâche facilitée pour ne la penser, la psychanalyse, que dans l'ordre du réel – en se cassant la tête dessus, et pour y reconnaître enfin, dans son propre, la valeur formatrice des textes de Jacques Lacan.

Jacques Adam
Paris-Athènes, mai 2001

Πρόλογος

Το κείμενο του Ζακ Λακάν « Η ψυχανάλυση και η διδασκαλία της » (1957) παρουσιάζεται εδώ στα γαλλικά και για πρώτη φορά στα ελληνικά, μεταφρασμένο από μια ομάδα ανθρώπων που εγγράφουν τις δραστηριότητές τους στα πλαίσια των Φόρουμ του λακανικού Πεδίου.

Η συστηματική μελέτη του κειμένου και η τοποθέτησή του στην ιστορική εξέλιξη της διδασκαλίας του Λακάν επέτρεψαν την ανάδειξη του βασικού άξονα δόμησής του: από τη μια πλευρά, η ψυχανάλυση μας διδάσκει κάτι, το οποίο αρχικά ο Λακάν έπρεπε να διευκρινίσει, σε μια περίοδο όπου επικρατούσε η ψυχο-φαινομενολογία, μπροστά σε ένα κοινό φιλοσόφων που η περιέργεια τους ωθούσε προς αυτόν. Από την άλλη, αυτό που μας διδάσκει είναι μεταδόσιμο, κάτι που έπρεπε να υπενθυμίσει στους γάλλους ψυχαναλυτές που, εκείνη την εποχή, η Διεθνής Ψυχαναλυτική Εταιρία ήθελε να τους απομακρύνει από τον Λακάν. Γι'αυτό και είναι απαραίτητα ένα ύφος – κυρίαρχο σημαίνον του κειμένου – και μια μέθοδος. Αυτό σημαίνει ότι η διδασκαλία της ψυχανάλυσης δεν μπορεί να διαχωριστεί από το αντικείμενό της. Το ασυνείδητο, αντικείμενο-αίτιο της ψυχανάλυσης είναι με το ίδιο του το ύφος η μόνη οδός μετάδοσης για την εκπαίδευση του αναλυτή, ο οποίος οφείλει να ακολουθήσει πιστά και ανεπιφύλακτα το γράμμα του φροϋδικού λόγου.

Τη στιγμή που συνεχίζονται οι ανταλλαγές γύρω από τα σημαντικά ζητήματα που αφορούν τη δημιουργία μιας Ψυχαναλυτικής Σχολής σύμφωνης με το ύφος του Λακάν, είναι σημαντικό να διαβάσουμε ή να ξαναδιαβάσουμε αυτό το κείμενο. Θα μας επιτρέψει να αποφύγουμε τον εκλεκτισμό διάφορων αντιλήψεων που μας περιβάλλουν και τις ψυχολογίζουσες παρερμηνείες που ο Λακάν καταγγέλλει εδώ, και να προσπεράσουμε την υπαρξιστική νωθρότητα από την οποία διαφοροποιείται. Αυτή η μετάφραση θα βοηθήσει τον έλληνα ψυχαναλυτή να μην σκεφτεί την ψυχανάλυση παρά μέσα από την τάξη του πραγματικού – σπάζοντας το κεφάλι του, για να αναγνωρίσει επιτέλους, στο ιδίόν του, την εκπαιδευτική αξία των κειμένων του Ζακ Λακάν.

Jacques Adam

Παρίσι-Αθήνα, Μάιος 2001

La psychanalyse et son enseignement

COMMUNICATION PRÉSENTÉE
A LA SOCIÉTÉ FRANÇAISE DE PHILOSOPHIE
EN LA SÉANCE DU 23 FÉVRIER 1957

L'argument suivant avait été distribué selon l'usage aux membres de la Société avant la communication :

LA PSYCHANALYSE, CE QU'ELLE NOUS ENSEIGNE...

I. Dans l'inconscient qui est moins profond qu'inaccessible à l'approfondissement conscient, *ça parle* : un sujet dans le sujet, transcendant au sujet, pose au philosophe depuis la *science des rêves* sa question.

II. Que le symptôme soit symbolique n'est pas tout dire. L'auteur démontre

qu'avec le pas du *narcissisme*, l'imaginaire se séparant du symbolique, son usage de signifiant se distingue de son sens naturel,

qu'une métonymie plus vaste englobant ses métaphores, la vérité de l'inconscient est dès lors à situer *entre les lignes*,

que Freud dans l'*instinct de mort* s'interroge sur le suppôt de cette vérité.

III. Est-ce de récuser comme impropre cette interrogation de Freud que les psychanalystes d'aujourd'hui

en sont venus à un « environnementalisme » déclaré, en contradiction avec la contingence que Freud assigne à l'objet dans le destin des tendances,

et revenus au plus primaire ego-centrisme, à contresens du statut de dépendance où Freud a reclassé le *moi*.

Et pourtant...

Η ψυχανάλυση και η διδασκαλία της

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΣΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

ΤΗΣ 23ης ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1957

Η ακόλουθη σύνοψη μοιράστηκε, στα μέλη της Εταιρείας, πριν την ανακοίνωση, σύμφωνα με τα καθιερωμένα.

Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ : ΑΥΤΟ ΠΟΥ ΜΑΣ ΔΙΔΑΣΚΕΙ...

I. Στο ασυνείδητο, το οποίο δεν ορίζεται από το βάθος ούτε από τη δυνατότητα πρόσβασης στη συνειδητή εμβάθυνση, *εκείνο μιλάει* : ένα υποκείμενο εντός του υποκειμένου, υπερβαίνοντάς το, απευθύνει το ερώτημά του στο φιλόσοφο από την εποχή της *επιστήμης των ονείρων*.

II. Το θέμα δεν εξαντλείται με την αναγωγή του συμπτώματος στο συμβολικό. Ο συγγραφέας καταδεικνύει :

ότι δια του *ναρκισσισμού*, το φαντασιακό αποχωριζόμενο του συμβολικού, η χρήση που κάνει του σημαίνοντος διακρίνεται της φυσικής του σημασίας,

ότι μια μετωνυμία πιο εκτενής, εγκλείουσα τις μεταφορές της, η αλήθεια του ασυνείδητου οφείλει να τοποθετείται κατά συνέπεια στο *διάστιχο*,

ότι ο Freud, με το *ένστικτο του θανάτου*, αναρωτιέται για τη συνεργεία αυτής της αλήθειας.

III. Μήπως με το να απορρίπτουν το εν λόγω ερώτημα του Freud ως αδόκιμο, οι σημερινοί ψυχαναλυτές καταλήξουν σ'ένα δεδηλωμένο «περιβαλλοντολογισμό»; σε αντίθεση με την ενδεχομενικότητα που ο Freud απέδιδε στο αντικείμενο σε σχέση με το πεπρωμένο των τάσεων,

και επανέλθουν στον πλέον πρωτογενή εγω-κεντρισμό, παρερμηνεύοντας το καθεστώς εξάρτησης στο οποίο ο Freud κατέταξε το *εγώ*;

Κι όμως...

... COMMENT L'ENSEIGNER.

IV. L'immense littérature où cette contradiction et ce contresens se dénoncent, peut faire casuistique utile à démontrer où se situe la résistance, dupe ici de sa propre course : soit dans les effets imaginaires de la relation à deux dont les fantasmes, éclairés d'une autre source, font prendre leur suite pour consistante.

Et cette voie de pénurie s'habille de cette condition de l'analyse : que le vrai travail y soit de sa nature caché.

V. Mais il n'en est pas de même de la structure de l'analyse, qu'on peut formaliser de façon entièrement accessible à la communauté scientifique, pour peu qu'on recoure à Freud qui l'a proprement constituée.

Car la psychanalyse n'est rien qu'un artifice dont Freud a donné les constituants en posant que leur ensemble englobe la notion de ces constituants.

Si bien que le maintien purement formel de ces constituants suffisant à l'efficace de leur structure d'ensemble, l'incomplétude de la notion de ces constituants chez l'analyste tend à mesure de son ampleur à se confondre avec la limite que le procès de l'analyse ne franchira pas chez l'analysé.

C'est ce que vérifie par son impayable aveu la théorie en faveur : que le *moi* de l'analyste, dont on conçoit qu'il faille le dire *autonome* pour le moins, est la mesure de la réalité dont l'analyse constituerait pour l'analysé l'épreuve.

Il ne saurait s'agir de rien de tel dans les confins de l'analyse, mais de la seule restitution d'une chaîne symbolique dont les trois dimensions :

d'histoire d'une vie vécue comme histoire,

de sujétion aux lois du langage, seules capables de surdétermination,

de jeu intersubjectif par où la vérité entre dans le réel,

indiquent les directions où l'auteur entend tracer les voies de la formation de l'analyste.

...ΠΩΣ ΝΑ ΤΟ ΔΙΔΑΞΟΥΜΕ.

IV. Η πληθώρα της λογοτεχνίας, όπου η εν λόγω αντίφαση και παρερμηνεία αυτοκαταγγέλλονται, μπορεί να αποτελέσει παραδειγματολογία, χρήσιμη στο να καταδείξει πού τοποθετείται η αντίσταση, παραπλανημένη από την ίδια της τη διαδρομή : στις φαντασιακές δηλαδή επιπτώσεις της δυαδικής σχέσης, των οποίων οι φαντασιώσεις, φωτιζόμενες από μια άλλη πηγή, δίνουν υπόσταση στην αλληλοδιαδοχή τους.

Και αυτή η πενιχρή προσέγγιση αντλεί τη νομιμότητά της από αυτή τη συνθήκη της ανάλυσης : ότι δηλαδή η αληθινή δουλειά παραμένει από την ίδια της τη φύση κρυφή.

V. Αλλά δεν ισχύει το ίδιο για τη δομή της ανάλυσης, την οποία μπορούμε να τυποποιήσουμε κατά τρόπο ολότελα προσιτό στην επιστημονική κοινότητα, αρκεί να προστρέξουμε στον Freud, ο οποίος και την συγκρότησε.

Διότι η ψυχανάλυση δεν είναι παρά ένα τέχνασμα, του οποίου ο Freud προσέδωσε τα συστατικά, θέτοντας ότι το σύνολό τους εμπερικλείει την έννοια αυτών των συστατικών.

Έτσι ώστε η καθαρά τυπική διατήρηση αυτών των συστατικών, επαρκής για την αποτελεσματικότητα της δόμησής τους ως συνόλου, το ελλειπές της έννοιάς τους στον αναλυτή τείνει, στο μέτρο της έκτασής του, να συγχέεται με το όριο που ο αναλυμένος δεν θα υπερβεί κατά τη διαδικασία της ανάλυσης.

Είναι αυτό που η κυρίαρχη θεωρία επαληθεύει με την πολύκροτη ομολογία της : ότι το *εγώ* του αναλυτή, το οποίο αντιλαμβανόμαστε ότι θα πρέπει ν'αποκαλούμε τουλάχιστον *αυτόνομο*, αποτελεί το μέτρο της πραγματικότητας, της οποίας η ανάλυση θα συνιστούσε για τον αναλυμένο την δοκιμασία.

Όμως, στα όρια της ανάλυσης, δεν θα επρόκειτο καθόλου για κάτι τέτοιο, αλλά παρά μόνο για την αποκατάσταση μιας συμβολικής αλυσίδας, της οποίας οι τρεις διαστάσεις, δηλαδή

η ιστορία μιας ζωής βιωμένης σαν ιστορία

η υποταγή στους γλωσσικούς νόμους, οι οποίοι είναι και οι μόνοι που επιδέχονται υπερπροσδιορισμό

το διωποκειμενικό παιχνίδι απ'όπου η αλήθεια εισέρχεται στο πραγματικό,

διαγράφουν τις κατευθύνσεις, στα πλαίσια των οποίων ο συγγραφέας προτίθεται να χαράξει τους δρόμους για την κατάρτιση του αναλυτή.

VI. Ce lieu décrit de la vérité prélude à la vérité du lieu décrit.

Si ce lieu n'est pas le sujet, il n'est pas l'autre (à noter d'un petit a initial) qui donnant âme aux gageures du moi, corps aux mirages du désir pervers, fait ces coalescences du signifiant au signifié, où toute résistance s'accroche, où toute suggestion prend pivot, sans que rien s'y dessine de quelque ruse de la raison, sinon d'y être perméables.

Celle qui les traverse, la violence étant bannie, est la rhétorique raffinée dont l'inconscient nous offre la prise, et la surprise, - introduisant cet Autre (à pourvoir d'un grand A) dont tout un s'adressant à l'autre (à petit a) invoque la foi, fût-ce pour lui mentir.

C'est à cet Autre au delà de l'autre que l'analyste laisse la place par la neutralité dont il se fait n'être *ne-uter*, ni l'un ni l'autre des deux qui sont là, et s'il se tait, c'est pour lui laisser la parole.

L'inconscient est ce discours de l'Autre où le sujet reçoit, sous la forme inversée qui convient à la promesse, son propre message oublié.

Cet Autre n'est pourtant qu'à mi-chemin d'une quête que l'inconscient trahit par son art difficile et dont les paradoxes de l'objet chez Freud révèlent l'ignorance combien avertie; car à l'entendre, c'est d'un refus que le réel prend existence; ce dont l'amour fait son objet, c'est ce qui manque dans le réel; ce à quoi le désir s'arrête, c'est au rideau derrière quoi ce manque est figuré par le réel.

De cet argument, repère pour la discussion, l'auteur traitera un ou deux points.

La communication a été faite en ces termes :

Sans m'arrêter à me demander si le texte de mon argument partait ou non d'une idée juste quant à l'audience qui m'attend, je préciserai qu'en questionnant ainsi : « Ce que la psychanalyse nous enseigne, comment l'enseigner? », je n'ai

VI. Ο εν λόγω περιγεγραμμένος τόπος της αλήθειας προμηνύει την αλήθεια του περιγεγραμμένου τόπου.

Αν ο εν λόγω τόπος δεν είναι το υποκείμενο, δεν είναι ο άλλος (σημειώστε με μικρό το αρχικό α) ο οποίος, δίνοντας ψυχή στα στοιχήματα του εγώ, υπόσταση στους αντικατοπτρισμούς της διαστροφικής επιθυμίας, πραγματώνει εκείνες τις συζεύξεις του σημαίνοντος στο σημαινόμενο, όπου κάθε αντίσταση αγκιστρώνεται, όπου κάθε υποβολή στηρίζεται, και όπου τίποτε από την πανουργία του λόγου δε σχεδιαγράφεται, πλην του ότι είναι διαπερατές.

Αυτή που τις διαπερνάει, εξοστρακίζομενης της βίας, είναι η εκλεπτυσμένη ρητορική της οποίας το ασυνείδητο μας προσφέρει τη λήψη και την έκπληξη - εισάγοντας αυτόν τον Άλλο (να αποδοθεί με μεγάλο Α), του οποίου ο καθένας απευθυνόμενος στον άλλον (με μικρό α) επικαλείται την πίστη, ακόμη κι αν είναι για να του πει ψέματα.

Είναι σ' αυτόν τον Άλλον, πέρα από τον άλλο, που ο αναλυτής παραχωρεί τη θέση δια της ουδετερότητας της οποίας δεν γίνεται να είναι *ne-uter*, ούτε ο ένας ούτε ο άλλος από αυτούς τους δυο που είναι εκεί, κι αν [ο αναλυτής] σωπαίνει, είναι για να του παραχωρήσει το λόγο.

Το ασυνείδητο είναι αυτός ο λόγος του Άλλου, όπου το υποκείμενο δέχεται, στην ανεστραμμένη του μορφή, έτσι όπως ταιριάζει στην υπόσχεση, το ίδιο του το ξεχασμένο μήνυμα.

Ο εν λόγω Άλλος, ωστόσο, δεν είναι παρά στα μέσα μιας αναζήτησης που το ασυνείδητο προδίδει με τη δύσκολη τέχνη του και της οποίας τα παράδοξα του αντικειμένου στον Freud αποκαλύπτουν την τόσο ενήμερη άγνοια, καθότι ακούγοντάς τον, είναι από μια άρνηση που το πραγματικό αντλεί την ύπαρξή του, - αυτό που η αγάπη αναγάγει σε αντικείμενό της είναι ό,τι λείπει στο πραγματικό, - εκείνο μπροστά στο οποίο η επιθυμία στέκεται είναι το παραπέτασμα πίσω από το οποίο αυτή η έλλειψη απεικονίζεται από το πραγματικό.

Απ' αυτό το επιχείρημα, σημείο αναφοράς για τη συζήτηση, ο συγγραφέας θα αναπτύξει ένα-δυο σημεία.

Η ανακοίνωση έγινε με τους εξής όρους :

Χωρίς να πάψω να διερωτώμαι, αν το κείμενο της σύνοψής μου είχε ως αφετηρία μια σωστή ή όχι ιδέα σε σχέση με το ακροατήριο που με περιμένει, θα διευκρινίσω πως θέτοντας το ερώτημα κατά αυτόν τον τρόπο « Αυτό που η ψυχανάλυση μας διδάσκει, πώς

pas voulu donner une illustration de mon mode d'enseignement. Cet argument met en place, pour que s'y repère, comme j'en avertis à la fin, la discussion, les thèses concernant l'ordre qui institue la psychanalyse comme science, puis en extrait les principes par où maintenir dans cet ordre le programme de son enseignement. Personne, je pense, si un tel propos s'appliquait à la physique moderne, ne qualifierait de sybillin l'usage discret d'une formule algébrique pour indiquer l'ordre d'abstraction qu'elle constitue : pourquoi donc ici se tiendrait-on pour frustré d'une expérience plus succulente?

Est-il besoin d'indiquer qu'un tel propos tient pour dépassé le moment où il s'agissait de faire reconnaître l'existence de la psychanalyse, et, comme qui dirait, de produire en sa faveur des certificats de bonne conduite.

Je tiens pour acquis que cette discipline dispose dès lors, en tout concert d'esprits autorisés, d'un crédit plus que suffisant concernant son existence qualifiée.

Nul, de nos jours, ne portera à la charge d'un déséquilibré, s'il faut juger de sa capacité civile ou juridique, le fait de se faire psychanalyser. Bien plutôt, quelles que soient ses extravagances d'autre part, ce recours sera-t-il porté au compte d'un effort de critique et de contrôle. Sans doute ceux-là même qui auront applaudi à ce recours, se montreront-ils à l'occasion, dans le même temps, beaucoup plus réservés sur son emploi quant à eux-mêmes ou à leurs proches. Il reste que le psychanalyste emporte avec lui la créance qui lui est faite, à vrai dire avec une incroyable légèreté, d'en savoir long, - et que les plus réticents de ses collègues psychiatres, par exemple, ne sont pas fâchés de lui passer la main dans tout un ordre de cas dont ils ne savent que faire.

Néanmoins je suppose que les tenants de disciplines très diverses de qui j'ai aujourd'hui à me faire entendre, sont venus, vu le lieu, assez en philosophes pour que je puisse les aborder par cette question : quel est, à leur idée, ce quelque chose que l'analyse nous enseigne qui lui soit propre, ou le plus propre, propre vraiment, vraiment le plus, le plus vraiment?

Je ne m'avance guère à présumer que les réponses recueillies seraient plus dispersées qu'aux temps de la première contestation de l'analyse.

να το διδάξουμε; » δεν θέλησα να δώσω ένα υπόδειγμα του τρόπου διδασκαλίας μου. Η εν λόγω σύνοψη, όπως αναφέρω στο τέλος της, τοποθετεί, ως σημεία αναφοράς της συζήτησης, τις θέσεις που αφορούν την τάξη, η οποία θεσμοθετεί την ψυχανάλυση ως επιστήμη, ακολουθώντας εξάγει τις αρχές από όπου διατηρεί σ' αυτή την τάξη το πρόγραμμα της διδασκαλίας της. Εάν μια τέτοιου είδους πρόταση εφαρμοζόταν στη σύγχρονη φυσική, κανείς, νομίζω, δε θα χαρακτήριζε σιβυλλική τη διακριτική χρήση ενός αλγεβρικού τύπου για να καταδείξει την τάξη αφαίρεσης που συγκροτεί : γιατί λοιπόν εμείς θα στερούμασταν μιας τέτοιας περισσότερο εύγευστης εμπειρίας;

Μήπως χρειάζεται να καταδείξουμε πως μια τέτοια πρόταση εκλαμβάνει ως ξεπερασμένη τη στιγμή όπου ετίθετο το ζήτημα αναγνώρισης της ύπαρξης της ψυχανάλυσης, της προσκόμισης, θα έλεγε κανείς, ευνοϊκών προς αυτήν πιστοποιητικών καλής συμπεριφοράς;

Θεωρώ κεκτημένο ότι έκτοτε, αυτός ο κλάδος διαθέτει, με την συγκατάθεση των εξουσιοδοτημένων πνευμάτων, την πλέον επαρκή πίστωση σε ό,τι αφορά την ενδεδειγμένη ύπαρξή της.

Στις μέρες μας, κανείς δεν θα προσάψει σε έναν ανισόρροπο, αν χρειαστεί να αποφανθούμε για την ικανότητα δικαιοπραξίας του, το γεγονός ότι αναλύεται. Από την άλλη πλευρά, όποιες κι αν είναι οι εκκεντρικότητές του, μια τέτοια προσφυγή θα καταλογιζόταν μάλλον ως προσπάθεια κριτικής και ελέγχου. Πιθανότατα αυτοί οι ίδιοι που θα χειροκροτούσαν την εν λόγω προσφυγή, θα παρουσιάζονταν στην προκειμένη περίπτωση, πολύ πιο συγκρατημένοι ως προς τη χρήση της για τους ίδιους ή για τους οικείους τους. Για να πούμε την αλήθεια, παραμένει το γεγονός ότι ο ψυχαναλυτής επωμίζεται την πίστωση που του παραχωρείται, με τόση απίστευτη ελαφρότητα, ως προς τις γνώσεις του, που και οι πιο επιφυλακτικοί από τους ψυχιάτρους συνάδελφούς του, για παράδειγμα, να μην δυσανασχετούν να του περνούν την σκυτάλη για μια ολόκληρη σειρά περιπτώσεων τις οποίες δεν ξέρουν πώς να τις χειριστούν.

Ωστόσο υποθέτω πως οι υπέρμαχοι των τόσο ετερόκλητων κλάδων, από τους οποίους πρόκειται σήμερα να εισακουσθώ, ήρθαν, δεδομένου του χώρου, αρκετά φιλοσοφούντες ώστε να μπορέσω να τους προσεγγίσω με το εξής ερώτημα: ποιό είναι, κατά την γνώμη τους, αυτό που η ψυχανάλυση μας διδάσκει, που είναι κατ' εξοχήν ιδιών της, το πλέον ιδιών της, ιδίον αληθινά, αληθινά το πλέον, το κατ' εξοχή αληθινά ιδιών της;

Δεν φτάνω βέβαια στο σημείο να ισχυριστώ ότι οι συλλεχθείσες απαντήσεις θα ήταν πιο διάσπαρτες από,τι στα χρόνια της πρώτης αμφισβήτησης της ψυχανάλυσης.

La révolution constituée par la promotion catégorique des tendances sexuelles dans les motivations humaines, se brouillerait dans un élargissement de la thématique des relations interhumaines, voire de la « dynamique » psychosociologique.

La qualification des instances libidinales ne pourrait guère être éludée globalement, mais à y regarder de plus près, se résoudrait en des relations existentielles dont la régularité, la normativité nous les montreraient parvenues à un état d'apprivoisement bien remarquable.

Au-delà, nous verrions se dessiner une sorte d'analogisme positiviste de la morale et des instincts dont les aspects de conformisme, s'ils n'offensent plus aucune pudeur, peuvent provoquer quelque vergogne, j'entends de celle qui est sensible au ridicule, et susciterait le rideau, - pour nous rabattre sur le témoignage des recherches anthropologiques.

Ici les apports de la psychanalyse apparaîtraient imposants, si peut-être d'autant plus sujets à caution que plus directement imposés. Comme on pourrait le mesurer en comparant le renouvellement massif que l'analyse des mythologies doit à son inspiration, à la formation d'un concept comme celui de *basic personality structure* dont les procustes américains tourmentent à leur aune le mystère des âmes prétendues primitives.

Reste que ce ne serait pas à tort que l'un de nous, à se lever alors, pourrait nous émouvoir de tout ce que notre culture propage qui est du nom de Freud, et affirmer que, quel qu'en soit l'aloï, l'ordre de grandeur n'en est pas incomparable à ce qu'elle véhicule, bon gré mal gré, de ce qui est du nom de Marx.

Mais aussi viendrait en balance un nom de Freud plus engagé et dans des servitudes plus confuses que celui de son parangon.

C'est alors que vous vous tourneriez vers les praticiens pour leur demander de trancher du vif pris à leur expérience quant à la substance du message freudien. Mais à seulement vous référer à la littérature certes abondante où ils confrontent leurs problèmes techniques, vous auriez la surprise de n'y trouver nulle ligne plus sûre, nulle voie de progression plus décidée.

Η επανάσταση που επέφερε η κατηγορική πριμοδότηση των σεξουαλικών τάσεων στ' ανθρώπινα κίνητρα θα συσκοτιζόταν μέσα από μια διεύρυνση της θεματικής των διανθρωπίνων σχέσεων, δηλαδή της ψυχοκοινωνιολογικής «δυναμικής».

Ο χαρακτηρισμός των λιβιδινικών αρχών δε θα μπορούσε να παρακαμφθεί συνολικά, αλλά εξετάζοντάς τις προσεκτικότερα, θα αναλωνόταν μέσα σε υπαρξιακές σχέσεις, των οποίων η συστηματικότητα και η κανονικότητα θα μας τις εμφάνιζαν απολήγουσες σε μια κατάσταση αξιοσημείωτης εξημέρωσης.

Πέραν τούτου, θα βλέπαμε να σκιαγραφείται ένα είδος θετικιστικού αναλογισμού ηθικής και ενστικτών, του οποίου οι κομφορμιστικές πλευρές, αν και δεν προσβάλλουν πλέον καμία αιδώ, μπορούν ωστόσο να προκαλέσουν κάποια αισχύνη, εννοώ εκείνη που είναι εύθικτη στον περίγελο και που θα έριχνε την αυλαία, - για να περιοριστούμε στη μαρτυρία των ανθρωπολογικών ερευνών.

Εδώ η συνεισφορά της ψυχανάλυσης θα κρινόταν επιβεβλημένη, αν ίσως ήταν περισσότερο συζητήσιμη παρά άμεσα αναγκαία. Σαν να μπορούσαμε να μετρήσουμε τη συνεισφορά της, συγκρίνοντας τη μαζική ανανέωση που η ανάλυση των μυθολογιών οφείλει στην έμπνευσή της με τη διαμόρφωση μιας έννοιας όπως αυτής της *basic personality structure*¹, με την οποία οι αμερικανοί προκρούστες πλατεύουν με το δικό τους πήχυ το μυστήριο των υποτιθέμενων πρωτόγονων ψυχών.

Απομένει το ότι ένας από εμάς, με το δίκιο του, υψώνοντας τότε το ανάστημά του, θα μπορούσε να μας συγκινήσει με όλα όσα η κουλτούρα μας διαδίδει στο όνομα του Freud, και να βεβαιώσει πως, όποια κι αν είναι η εγκυρότητά του, το μεγαλείο είναι εφάμιλλο με ό,τι [η κουλτούρα] συνδέει, ακουσίως ή μη, με το όνομα του Μαρξ.

Αλλά έτσι θα ερχόταν από την άλλη πλευρά της πλάστιγγας το όνομα ενός Freud πιο στρατευμένου και με πιο συγκεχυμένες δουλικότητες από εκείνο του μέτρου σύγκρισής του.

Είναι τότε λοιπόν που θα στρεφόσασταν προς τους ασκούντες την ψυχανάλυση για να τους ζητήσετε να αποφανθούν ξεκάθαρα, βασιζόμενοι στη ζωντανή τους εμπειρία, για την ουσία του φροϋδικού μηνύματος. Αλλά μια απλή αναφορά στην σίγουρα πλούσια λογοτεχνία, όπου αντιπαραθέτουν τα τεχνικά τους προβλήματα, θα σας εξέπληττε το να μη βρείτε ούτε μία γραμμή πιο σίγουρη, ούτε μία πορεία εξέλιξης πιο αποφασιστική.

Il vous apparaîtrait plutôt que si quelque effet d'usure ne fut pas étranger à l'acceptation de la psychanalyse par les cercles cultivés, une sorte d'étrange contrecoup viendrait là à sa rencontre, comme si quelque mimétisme, subornant l'effort de convaincre, avait conquis les exégètes à leurs propres accommodements.

Et vous auriez alors le malaise de vous demander si cet « on » où vous vous trouveriez confondus avec les techniciens pour reconnaître dans le simple fait de son existence ce qui se déroberait ainsi à votre question, ne serait pas lui-même trop questionnable en son indétermination, pour ne pas mettre en cause le fait même de cette reconnaissance, si tant est que, ne fût-ce que pour une tête pensante, la reconnaissance exige de se fonder sur une altérité plus ferme.

Sachez que cette mise en cause est bien celle que j'assume en posant ma question, et qu'en cela, moi analyste, je me distingue de ceux qui tiennent que le huis clos sur notre technique et la bouche cousue sur notre savoir sont expédients suffisants pour parer à cette altérité défaillante. Mais comment rappeler à des analystes que l'erreur trouve ses sûretés dans les règles dont se protègent les soucis qu'elle engendre, et à mesure du fait que personne n'y voit rien.

Et maintenant posons à nouveau notre question pour nous émerveiller que plus personne ne songe à y répondre par ce simple mot : l'inconscient, pour la raison qu'il y a beau temps que ce mot ne fait plus question pour personne. Il ne fait plus question, parce qu'on n'a eu de cesse que son emploi dans Freud n'apparaisse noyé dans la lignée de conceptions homonymes auxquelles il ne doit rien, bien qu'elles lui soient antécédentes.

Ces conceptions elles-mêmes, loin de se recouvrir entre elles, ont ceci de commun qu'elles constituent un dualisme dans les fonctions psychiques, où l'inconscient s'oppose au conscient comme l'instinctif à l'intellectuel, l'automatique au contrôlé, l'intuitif au discursif, le passionnel au rationalisé, l'élémentaire à l'intégré. Ces conceptions des psychologues pourtant ont été relativement peu perméables aux accents d'harmonie naturelle que la notion rom-antique de l'âme avait promus sur les mêmes thèmes, en ce qu'elles conservaient à l'arrière-plan une image de niveau qui, situant leur objet dans

Θα σας γινόταν περισσότερο εμφανές ότι αν κάποια επίπτωση φθοράς δεν ήταν άσχετη με την αποδοχή της ψυχανάλυσης από τους καλλιεργημένους κύκλους, ένα είδος αλλόκοτου αντίκτυπου θα έφθανε εκεί στη συνάντησή της, σαν κάποιος μιμητισμός να είχε καταλάβει τους επεξηγητές, εκμαυλίζοντας την προσπάθειά τους να πείσουν για τους ίδιους τους τούς συμβιβασμούς.

Και τότε θα αναρωτιόσασταν με δυσφορία εάν αυτός ο «κάποιος», στα πλαίσια του οποίου θα νοιώθατε ότι συγχέεστε με τους τεχνικούς για να αναγνωρίσετε στο απλό γεγονός της ύπαρξής του αυτό που θα διέφευγε του προβληματισμού σας, δεν θα αποτελούσε ο ίδιος μέσα στην απροσδιοριστία του ερώτημα, και αυτό στο βαθμό που δεν θέλουμε να θέσουμε υπό αμφισβήτηση το ίδιο το γεγονός αυτής της αναγνώρισης, αφού ακόμα και για τον πλέον σκεπτόμενο νου, η αναγνώριση απαιτεί να θεμελιώνεται πάνω σε μια ετερότητα πιο σταθερή.

Να ξέρετε πως αυτήν ακριβώς την αμφισβήτηση επωμίζομαι θέτοντας το ερώτημά μου, και ως προς αυτό, εγώ ως αναλυτής, διαφοροποιούμαι απ'εκείνους οι οποίοι θεωρούν ότι η κεκλεισμένων των θυρών τεχνική μας και η σιωπή πάνω στη γνώση μας είναι επαρκή τεχνάσματα αντιμετώπισης της εν λόγω ελλειμματικής ετερότητας. Αλλά πώς κανείς να υπενθυμίσει στους αναλυτές ότι η πλάνη εξασφαλίζεται μέσα από τους κανόνες από τους οποίους προστατεύονται οι έγνοιες που η ίδια παράγει, και στο βαθμό που κανείς δεν τις διακρίνει;

Και τώρα ας θέσουμε εκ νέου το ερώτημά μας για να εκπλαγούμε με το ότι κανείς πλέον δεν φαντάζεται ν'απαντήσει με τούτη την απλή λέξη: το ασυνείδητο, για το λόγο ότι, εδώ και καιρό, η εν λόγω λέξη δεν θέτει για κανέναν πλέον ερώτημα. Δεν θέτει πλέον ερώτημα, γιατί δεν έπαψε ποτέ η χρήση της στον Freud να εμφανίζεται πνιγμένη στη γενεαλογία των ομώνυμων αντιλήψεων, στις οποίες δεν οφείλει τίποτα, αν και τής είναι προγενέστερες.

Αυτές οι ίδιες αντιλήψεις πέραν του ότι δεν αλληλοκαλύπτονται, έχουν το εξής κοινό, ότι συγκροτούν ένα δυϊσμό των ψυχικών λειτουργιών, όπου το συνειδητό αντιτίθεται στο ασυνείδητο όπως το ενστικτώδες στο διανοητικό, το αυτόματο στο ελεγχόμενο, το διαισθητικό στο συλλογιστικό, το παθιασμένο στο εκλογικευμένο, το στοιχειώδες στο ολοκληρωμένο. Αυτές οι αντιλήψεις των ψυχολόγων ήταν ωστόσο σχετικά λιγότερο διαπερατές από τους τόνους της φυσικής αρμονίας, την οποία είχε προωθήσει στην ίδια θεματική η ρομαντική έννοια της ψυχής, καθόσον διατηρούσαν στο βάθος μια εικόνα επιπέδων η οποία, τοποθετώντας το αντικείμενό τους στο κατώτερο [επίπεδο], το εκλάμ-

l'inférieur, l'y tenait pour confiné, voire contenu par l'instance supérieure, et imposait en tout cas à ses effets, pour être reçus au niveau de cette instance, un filtrage où ils perdaient en énergie ce qu'ils gagnaient en « synthèse ».

L'histoire de ces présupposés mériterait l'attention sous plus d'un aspect. A commencer par les préjugés politiques dont ils s'appuient et qu'ils accotent, et qui ne nous reportent à rien de moins qu'à un organicisme social, organicisme qui, de la simplicité indépassable où il s'articule dans la fable qui valut l'ovation au consul Ménénius Agrippa, n'a guère enrichi sa métaphore que du rôle conscient accordé au cerveau dans les activités de la commande psychologique pour aboutir au mythe désormais assuré des vertus du *brain trust*.

Il ne serait pas moins curieux de constater comment les valeurs ici masquées oblitèrent la notion d'*automatisme* dans l'anthropologie médicale et la psychologie préfreudienne, ceci au regard de son emploi dans Aristote, bien plus ouvert à tout ce que lui restitue déjà la révolution contemporaine des machines.

L'usage du terme de libération pour designer les fonctions qui se révèlent dans les désintégrations neurologiques, marque bien les valeurs de conflit qui conservent ici, c'est-à-dire en une place où elle n'a que faire, une vérité de provenance différente. Est-ce cette provenance authentique que Freud a retrouvée dans le conflit qu'il met au cœur de la dynamique psychique qui constitue sa découverte ?

Observons d'abord le lieu où le conflit est dénoté, puis sa fonction dans le réel. Pour le premier, nous le trouvons dans les symptômes que nous n'abordons qu'au niveau où il ne nous faut pas seulement dire qu'ils s'expriment, mais où le sujet les articule en paroles : ceci s'il convient de ne pas oublier que c'est là le principe du « jaspinage » sans répit où l'analyse limite ses moyens d'action et même ses modes d'examen, position qui, si elle n'était constituante et non seulement manifeste dans l'analyse des adultes, rendrait inconcevable toute la techni-

βανε ως οριοθετημένο και μάλιστα ως περιεχόμενο στην ανώτερη αρχή, και επέβαλλε σε κάθε περίπτωση στα αποτελέσματά της, για να γίνουν αποδεκτά στο επίπεδο αυτής της αρχής, ένα διωλισμό όπου έχαναν σε ενέργεια αυτό που κέρδιζαν σε «σύνθεση».

Η ιστορία αυτών των προϋποθέσεων θα ήταν άξια προσοχής από περισσότερες από μια απόψεις. Ξεκινώντας από τις πολιτικές προκαταλήψεις στις οποίες στηρίζονται και αλλά και στηρίζουν και οι οποίες δεν μας οδηγούν σε τίποτε άλλο παρά σ'ένα κοινωνικό οργανικισμό ο οποίος, με την αζεπέραστη απλοϊκότητα με την οποία αρθρώνεται στο μύθο που χάρισε την επευφημία στον ύπατο Μενένιο Αγρίππα², δεν εμπλούτισε διόλου τη μεταφορά του, παρά μόνο σε σχέση με το συνειδητό ρόλο του εγκεφάλου μέσα στις δραστηριότητες της ψυχολογικής υπαγόρευσης καταλήγοντας στο μύθο που εξασφαλίζει στο εξής τις αρετές του *brain trust*.

Δεν θα ήταν λιγότερο περίεργη η διαπίστωση πως οι καλλυμένες εδώ αξίες ακυρώνουν την έννοια του *αυτοματισμού*³ μέσα στην ιατρική ανθρωπολογία και την προφροϋδική ψυχολογία, και αυτό σε σχέση με τη χρήση της στον Αριστοτέλη, πολύ πιο ανοιχτή απ'ό,τι της αποδίδει ήδη η σύγχρονη επανάσταση των μηχανών.

Η χρήση του όρου της απελευθέρωσης, [που χρησιμοποιήθηκε] για να προσδιορίσει τις λειτουργίες που αποκαλύπτονται στους νευρολογικούς εκφυλισμούς, προσδιορίζει τις αξίες της σύγκρουσης, οι οποίες συντηρούν εκεί, δηλαδή σε μια θέση όπου δεν έχει λόγο ύπαρξης, μια αλήθεια διαφορετικής προέλευσης. Πρόκειται άραγε για την αυθεντική προέλευση που ο Freud αναγνώρισε μέσα στη σύγκρουση την οποία τοποθετεί στην καρδιά της ψυχικής δυναμικής και στην οποία συνίσταται η ανακάλυψή του;

Ας παρατηρήσουμε αρχικά τον τόπο όπου η σύγκρουση καταδηλώνεται και εν συνεχεία τη λειτουργία της στο πραγματικό. Τον μεν πρώτο τον συναντάμε στα συμπτώματα τα οποία δεν μπορούμε να προσεγγίσουμε παρά μόνο σ'ένα επίπεδο όπου δεν πρέπει να πούμε μόνο ότι εκφράζονται αλλά ότι το υποκείμενο τα αρθρώνει με λόγια : κι αυτό στο βαθμό που αρμόζει να μην ξεχνάμε ότι εκεί βρίσκεται η αρχή ενός ακατάπαυστου «μπλαμπλα», στο οποίο η ανάλυση περιορίζει τα μέσα δράσης της και μάλιστα τους τρόπους εξέτασης, θέση η οποία, αν δεν αποτελούσε συνιστώσα και όχι μόνο έκδηλη στην ανάλυση των ενηλίκων, θα καθιστούσε αδιανόητη όλη την τεχνική συμπεριλαμβαν-

que y compris celle appliquée à l'enfant.

Ce conflit est lu et interprété dans ce texte dont l'enrichissement nécessite le procédé de l'association libre. Ainsi donc ce n'est pas seulement la pression obtuse, ni le bruit parasite de la tendance inconsciente qui se fait entendre en ce discours, mais, si je puis ainsi amorcer ce qu'il va nous falloir pousser bien plus loin dans ce sens, les interférences de sa voix.

Mais qu'en est-il réellement de cette voix ? Retrouvons-nous ici ces sources imaginaires dont le romantisme a incarné dans le *Volkgeist*, l'esprit de la race, les prestiges ? On ne verrait pas pourquoi Freud aurait excommunié Jung, ni ce qui autoriserait ses adeptes à en poursuivre sur ceux de Jung l'anathème, si c'était là la portée du symbolisme au moyen de quoi Freud a pénétré dans l'analyse du symptôme en définissant du même coup son sens psychanalytique. De fait, rien de plus différent que la lecture que les deux écoles appliquent au même objet. Le bouffon est que les freudiens se soient avérés hors d'état de formuler d'une façon satisfaisante une différence aussi tranchée. Le fait de se gargariser avec le mot « scientifique », voire avec le mot « biologique » sont, comme tous les mots, à la portée de toutes les bouches, ne leur fait pas marquer un point de plus dans cette voie, même aux yeux des psychiatres, que leur for intime ne laisse pas d'avertir sur la portée de l'usage qu'ils font eux-mêmes de ces mots dans des démarches aussi incertaines.

La voie par Freud, ici pourtant, ne nous est pas seulement tracée ; elle est pavée sur tout son long des affirmations les plus massives, les plus constantes et les plus impossibles à méconnaître. Qu'on le lise, qu'on ouvre son œuvre à n'importe quelle page, et l'on retrouvera l'appareil de cette route royale.

Si l'inconscient peut être l'objet d'une lecture dont se sont éclairés tant de thèmes mythiques, poétiques, religieux, idéologiques, ce n'est pas qu'il apporte à leur genèse le chaînon intermédiaire d'une sorte de significativité de la nature dans l'homme, voire d'une *signatura rerum* plus universelle, qui serait au principe de leur résurgence possible en tout individu. Le symptôme psychanalytique, qu'il soit normal ou pathologique, se distingue non seulement de l'indice diagnosti-

νομένης και εκείνης που εφαρμόζεται στο παιδί.

Η σύγκρουση αυτή διαβάζεται και ερμηνεύεται σ' αυτό κείμενο του οποίου ο εμπλουτισμός απαιτεί τη διαδικασία του ελεύθερου συνειρμού. Έτσι λοιπόν δεν είναι μόνο η αμβλεία πίεση, ούτε οι παρασιτικοί θόρυβοι της ασυνείδητης τάσης που ακούγονται σ' αυτό το λόγο, αλλά, αν μου επιτρέπεται να εισάγω έτσι αυτό που πρέπει να ωθήσουμε πιο μακριά προς αυτή την κατεύθυνση, οι παρεμβολές της φωνής του.

Αλλά τί συμβαίνει πραγματικά μ' αυτή τη φωνή; Μήπως ξαναβρίσκουμε εδώ τις φαντασιακές πηγές που ο ρομαντισμός ενσάρκωσε στο *Volksgeist*, το πνεύμα της φυλής, τα ινδάλματα; Δεν θα βλέπαμε γιατί ο Freud θα είχε αφορίσει τον Jung, ούτε τι θα εξουσιοδοτούσε τους οπαδούς του να συνεχίσουν να ρίχνουν το ανάθεμα σ' εκείνους του Jung, αν βρισκόταν εκεί η σπουδαιότητα του συμβολισμού, μέσα από τον οποίο ο Freud διείσδυσε στην ανάλυση του συμπτώματος, ορίζοντας ταυτόχρονα την ψυχαναλυτική του σημασία. Πράγματι τίποτε πιο διαφορετικό από την ανάγνωση που εφαρμόζουν οι δυο σχολές στο ίδιο αντικείμενο. Το ευτράπελο είναι πως οι φρουδικοί αποδείχτηκαν ανίκανοι να διατυπώσουν με τρόπο ικανοποιητικό μια τόσο ρηξικέλευθη διαφορά. Το να αναμασάει κανείς τη λέξη «επιστημονικός» και μάλιστα σε συνδυασμό με τη λέξη «βιολογικός» που, όπως όλες οι λέξεις, είναι προσβάσιμες στον καθένα, δεν αυξάνει την αξιοπιστία τους προς αυτή την κατεύθυνση, ούτε καν στα μάτια των ψυχιάτρων, των οποίων τα ενδόψυχα δεν επιτρέπουν να διαφανεί η εμβέλεια της χρήσης αυτών των λέξεων, που οι ίδιοι κάνουν και μάλιστα στα πλαίσια των πιο αμφίβολων διαβημάτων.

Σε αυτό το σημείο, ωστόσο, ο δρόμος δεν χάραχτηκε από τον Freud απλά και μόνο, αλλά λιθοστρώθηκε και μάλιστα σ' όλο το μήκος από τις πλέον στιβαρές θέσεις, τις πλέον σταθερές και από τις πλέον δύσκολα παραγνωρίσιμες. Ας τον διαβάσουμε, ας ανοίξουμε το έργο του στην οποιαδήποτε σελίδα, θα ξαναβρούμε εκεί το μηχανισμό αυτής της βασιλικής οδού.

Αν το ασυνείδητο μπορεί να είναι αντικείμενο ανάγνωσης, μέσα από την οποία διαφωτίστηκαν τόσα θέματα μυθικά, ποιητικά, θρησκευτικά, ιδεολογικά, δεν οφείλεται στο ότι αυτό προσθέτει στη γέννησή τους τον ενδιάμεσο κρίκο ενός είδους σημασιολογικής της φύσης στον άνθρωπο, και δη μιας καθολικότερης *signatura rerum*⁴, η οποία θα αποτελούσε την αρχή μιας πιθανής παλιγγενεσίας τους σε κάθε άτομο. Το σύμπτωμα που μπορεί ν' αναλυθεί, φυσιολογικό ή παθολογικό, διακρίνεται όχι μόνο από τη διαγνώ-

que, mais de toute forme saisissable de pure expressivité, en ceci qu'il est soutenu par une structure qui est identique à la structure du langage. Et par là, nous ne dirons pas une structure à situer dans une quelconque sémiologie prétendue généralisée à tirer de ses limbes, mais la structure du langage telle qu'elle se manifeste dans les langues que j'appellerai positives, celles qui sont effectivement parlées par des masses humaines.

Ceci se réfère au fondement de cette structure, soit la duplicité qui soumet à des lois distinctes les deux registres qui s'y nouent : du signifiant et du signifié. Le mot registre désignant ici deux enchaînements pris dans leur globalité, et la position première de leur distinction suspendant *a priori* à l'examen toute éventualité de faire ces registres s'équivaloir terme à terme, à quelque ampleur qu'on les arrête. (En fait une telle équivalence se révèle infiniment plus complexe qu'aucune correspondance bi-univoque, dont le modèle n'est concevable que d'un système signifiant à un autre système signifiant, selon la définition qu'en donne la théorie mathématique des groupes.)

C'est ainsi que si le symptôme peut être lu, c'est parce qu'il est déjà lui-même inscrit dans un procès d'écriture. En tant que formation particulière de l'inconscient, il n'est pas une signification, mais sa relation à une structure signifiante qui le détermine. Si l'on nous passait le jeu de mots, nous dirions que c'est toujours de l'accord du sujet avec le verbe qu'il s'agit.

Et en effet ce à quoi la découverte de Freud nous ramène, c'est à l'énormité de cet ordre où nous sommes entrés, à quoi nous sommes, si l'on peut dire, nés une seconde fois, en sortant de l'état justement dénommé *infans*, sans parole : soit l'ordre symbolique constitué par le langage, et le moment du discours universel concret et de tous les sillons par lui ouverts à cette heure, où il nous a fallu nous loger.

Car la notion forte qu'articule ici mon propos, va bien au delà de l'apprentissage fonctionnel, voire notionnel à quoi l'horizon borné des pédagogues a voulu réduire les relations de l'individu au langage.

στική ένδειξη, αλλά από κάθε χειροπιαστή φόρμα καθαρής εκφραστικότητας, και αυτό ως προς το ότι στηρίζεται από μια δομή η οποία είναι ταυτόσημη μ' αυτή της γλώσσας. Και δεν θα μιλήσουμε για μια δομή που θα τοποθετούσαμε σε μια οποιαδήποτε δήθεν γενικευμένη σημειολογία βγαλμένη από τα σπάργανα, αλλά τη γλωσσική δομή η οποία εκδηλώνεται στις γλώσσες που θα ονόμαζα θετικές, αυτές που πραγματικά μιλούνται από τις ανθρώπινες μάζες.

Αυτό αναφέρεται στα θεμέλια αυτής της δομής, δηλαδή στη δυαδικότητα που υποτάσσει σε διακριτούς νόμους τα δυο αλληλένδετα πεδία: αυτό του σημαίνοντος και αυτό του σημαινόμενου. Η λέξη πεδίο δηλώνει εδώ δυο αλυσώσεις εκλαμβανόμενες στην ολότητά τους, και η αρχική τοποθέτηση της διάκρισής τους αναστέλει *a priori* κατά την εξέτασή τους κάθε δυνατότητα ισοδυναμίας, όρο προς όρο, των δυο πεδίων, σε οποιαδήποτε έκταση και αν τα περιορίσουμε. (Στην πραγματικότητα μια τέτοια ισοδυναμία αποδεικνύεται απείρως περιπλοκότερη από οποιαδήποτε αμφιμονοσήμαντη αντιστοιχία, της οποίας το μοντέλο δεν συλλαμβάνεται παρά από ένα σημαίνον σύστημα σ' ένα άλλο σημαίνον σύστημα, σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει η μαθηματική θεωρία των ομάδων.)

Ετσι αν το σύμπτωμα μπορεί να διαβαστεί, είναι γιατί είναι ήδη το ίδιο εγγεγραμμένο σε μια διαδικασία γραφής. Σαν ιδιαίτερο μόρφωμα του ασυνειδήτου, δεν είναι μια σημασία, αλλά [είναι] η σχέση του με τη σημαίνουσα δομή που το προσδιορίζει. Εάν μας επιτρεπόταν το λογοπαίγνιο, θα λέγαμε ότι πρόκειται πάντα για τη συμφωνία του υποκειμένου με το ρήμα.

Και πράγματι αυτό στο οποίο η φροϋδική ανακάλυψη μας επαναφέρει είναι το μεγαλείο αυτής της τάξης όπου εισήλθαμε, όπου, αν μπορούμε να πούμε, γεννηθήκαμε για δεύτερη φορά, βγαίνοντας ακριβώς από την κατάσταση την επονομαζόμενη *infans*, την χωρίς ομιλία: δηλαδή στη γλωσσικά συγκροτημένη συμβολική τάξη, και στη δεδομένη στιγμή του συγκεκριμένου παγκόσμιου λόγου και σ' όλες τις χαραματιές που έχει ανοίξει μέχρι τώρα, όπου χρειάστηκε να στεγαστούμε.

Διότι η ισχυρή έννοια, την οποία αρθρώνω εδώ, ξεπερνάει τα πλαίσια της λειτουργικής εκμάθησης, και δη της εννοιολογικής, στην οποία ο περιορισμένος ορίζοντας των παιδαγωγών θέλησε να συρρικνώσει τις σχέσεις του ατόμου με τη γλώσσα.

S'il s'agit bien pour l'homme de se loger dans un « milieu » qui a autant de droits à notre considération que les arêtes, à tort présumées seules génératrices d'expérience, du réel, la découverte de Freud nous montre que ce milieu du symbolisme est assez consistant pour rendre même inadéquante la locution qui dirait du logement en question que cela ne va pas tout seul, car justement le grave est que cela va tout seul, même quand cela va mal.

Autrement dit, cette aliénation qu'on nous avait décrite depuis quelque temps avec exactitude, quoique sur un plan un peu panoramique, comme constituant les relations entre les hommes sur le fondement des rapports de leur travail aux avatars de leur production, cette aliénation, disons-nous, apparaît maintenant en quelque sorte redoublée, de se dégager dans une particularité qui se conjoint à l'être, sous des espèces qu'il faut bien dire non progressistes. Ceci n'est pas suffisant pourtant à faire qualifier cette découverte de réactionnaire, à quelque usage complice qu'on ait pu l'employer. Bien plutôt s'expliquera-t-on ainsi la maussaderie enragée des mœurs petites-bourgeoises qui semble faire cortège à un progrès social qui méconnaît en tous les cas son ressort : car présentement, c'est pour autant que ce progrès est subi qu'il autorise la psychanalyse, et pour autant qu'il est mis en action qu'il la proscriit, moyennant quoi la découverte freudienne n'a pas encore dépassé en ses effets ceux que Diogène attendait de sa lanterne.

Rien pourtant qui contredise à l'ample dialectique qui nous fait serfs de l'histoire en superposant ses ondes au brassage de nos grandes migrations, dans ceci qui attache chacun de nous à un lambeau de discours plus vivant que sa vie même, s'il est vrai que, comme le dit Goethe, quand « ce qui est sans vie est vivant, il peut aussi bien produire la vie¹. »

C'est aussi que ce lambeau de discours, faute d'avoir pu le proférer par la gorge, chacun de nous est condamné, pour en tracer la ligne fatale, à s'en faire l'alphabet vivant. C'est-à-dire qu'à tous les niveaux du jeu de sa marionnette, il emprunte quelque élément pour que leur séquence suffise à témoigner d'un texte, sans lequel le désir qui y est convoyé ne serait pas indestructible.

---

¹ Goethe, *Wilhelm Meister*, Edition Erich Trunz, Christian Wegner Verlag Hambourg, t. II: *Wilhelm Meister Wanderjahre*, I, 2, p.15.

Αν όντως πρόκειται να κατοικήσει ο άνθρωπος σ'ένα «περιβάλλον», το οποίο είναι τόσο ψηλά στην υπόληψή μας όσο και οι αιχμές του πραγματικού, άδικα θεωρούμενες ως οι μόνες γενεσιουργές αιτίες της εμπειρίας, η φροϋδική ανακάλυψη μας καταδεικνύει ότι αυτό το περιβάλλον του συμβολισμού είναι αρκετά συγκροτημένο ούτως ώστε να καθιστά ακατάλληλη ακόμα και την διατύπωση που θα έλεγε για την εν λόγω κατοικία, πως τίποτε δεν πάει ρολόι γιατί ακριβώς το κακό είναι ότι όλα πάνε ρολόι ακόμα και όταν πάνε άσχημα.

Μ'άλλα λόγια, την αλλοτρίωση που μας έχουν περιγράψει εδώ και καιρό με τόση ακρίβεια, αν και με τρόπο κάπως πανοραμικό, ως συγκροτούσα τις ανθρώπινες σχέσεις στη βάση των εργασιακών τους ανταλλαγών στις μεταμορφώσεις της παραγωγής, αυτή η αλλοτρίωση, θα λέγαμε, φαίνεται τώρα κατά κάποιο τρόπο αναδιπλασιασμένη, με το να ανάγεται σε μια ιδιαιτερότητα που συναντά το είναι, κάτω από ένα μη προσδευτικό θα λέγαμε πρίσμα. Κάτι τέτοιο όμως δεν αρκεί για να χαρακτηρίσουμε την εν λόγω ανακάλυψη ως αντιδραστική, όποια κι αν είναι η δόλια χρήση την οποία θα κάναμε. Μάλλον έτσι θα μας εξηγούνταν η λυσσασμένη σκυθρωπότητα των μικροαστικών ηθών, η οποία φαίνεται να συνοδεύει την κοινωνική πρόοδο, που εν πάσει περιπτώσει παραγνωρίζει την κινητήρια δύναμή της: διότι, για την ώρα, η πρόοδος, στο βαθμό που την υφιστάμεθα επιτρέπει την ψυχανάλυση και στο βαθμό που [η πρόοδος] ενεργοποιείται την αποκλείει, ούτως ώστε η φροϋδική ανακάλυψη να μην ξεπερνάει ακόμα ως προς τις συνέπειές της όσα ο Διογένης περίμενε από το λυχνάρι του.

Ωστόσο τίποτε δεν αντιπαράτίθεται στην εκτενή διαλεκτική, η οποία μας κάνει υπόδουλους της ιστορίας, επιθέτοντας τα κόματά της στη ζύμωση των μεγάλων μας αποδημιών, μ'αυτό που συνδέει τον καθένα από μας μ'ένα κουρέλι του λόγου πιο ζωντανό και από τη ζωή μας, αν αληθεύει ότι, όπως λέει ο Goethe, όταν «το άψυχο παραμένει ζωντα-νό, μπορεί ακόμα και ζωή να παράγει»⁵.

Ο καθένας μας είναι καταδικασμένος, στο βαθμό που δεν μπόρεσε να το εκστομίσει, ν'αναχθεί ο ίδιος σε ζωντανό αλφάβητο τούτου του κουρελιού του λόγου, για να διαγράψει τη μοιραία του πορεία [του λόγου]. Σ'όλα δηλαδή τα επίπεδα του παιξίματος της μαριονέτας του, δανείζεται κάποιο στοιχείο ώστε η αλληλο-διαδοχή τους ν'αποτελεί επαρκή μαρτυρία ενός κειμένου, χωρίς το οποίο η συμπαραπεμφθείσα επιθυμία δεν θα ήταν ακατάστρεπτη.

Encore est-ce trop parler de ce que nous donnons à cette attestation, alors qu'en son maintien elle nous néglige assez pour transmettre sans notre aveu son chiffre transformé à notre lignée filiale. Car n'y eût-il personne pour la lire pendant autant de siècles que les hiéroglyphes au désert, elle resterait aussi irréductible en son absolu de signifiant que ceux-ci le seraient demeurés au mouvement des sables et au silence des étoiles, si aucun être humain n'était venu les rendre à une signification restituée.

Et de cette irréductibilité participe la fumée fragile du rêve comme le rébus au fond du plat (tenus par Freud pour semblables en leur élaboration), le trébuchement de la conduite comme la coquille du livre (l'un et l'autre réussis dans leur signifiante plutôt que significations manquées), et la futilité du mot d'esprit dont à partir de sa technique Freud nous montre que sa joie propre tient à nous faire participer à la dominance du signifiant sur les significations les plus lourdes à porter de notre destin.

Ne sont-ce pas là, en effet, les trois registres, objets des trois ouvrages primordiaux où Freud a découvert les lois de l'inconscient et où, si vous les lisez ou les relisez avec cette clef, vous aurez la surprise de constater que Freud, à énoncer ces lois dans leur détail, n'a fait que formuler avant la lettre celles que Ferdinand de Saussure ne devait mettre au jour que quelques années plus tard, en ouvrant le sillon de la linguistique moderne.

Je ne puis ici songer à faire un tableau de concordance dont vous pourriez à juste titre m'objecter la rapidité. J'ai indiqué ailleurs à quoi répondent dans la relation fondamentale du signifié au signifiant la condensation, le déplacement, la condition de représentabilité, et les séquences où il est significatif que Freud ait dès l'abord cherché l'équivalent d'une syntaxe.

Je veux seulement indiquer le fait que du plus simple au plus complexe des symptômes, la fonction du signifiant s'y avère prévalente, d'y prendre effet déjà au niveau du calembour. Comme on le voit, par exemple, dans cette extraordinaire analyse du principe du mécanisme de l'oubli (1898), où le rapport du symptôme au signifiant semble surgir tout armé d'une pensée sans précédent.

Θα ήταν υπερβολικό ωστόσο να μιλάει κανείς για αυτό που παρέχουμε στην εν λόγω μαρτυρία, παρόλο που στη διατήρησή της, μας παραμελεί αρκετά, για να μεταδώσει χωρίς την ομολογία μας το μεταμορφωμένο της κώδικα στους επιγόνους μας. Διότι ακόμα κι αν δεν υπήρχε κανείς για να την διαβάσει, όπως κατά την διάρκεια τόσων αιώνων [δεν είχαν διαβαστεί] τα ιερογλυφικά στην έρημο, θα παρέμενε το ίδιο αναλλοίωτη στο απόλυτό της, ως σημαίνον όπως κι εκείνα θα είχαν παραμείνει στην κίνηση της άμμου και τη σιωπή των άστρων, αν καμία ανθρώπινη ύπαρξη δεν είχε έρθει να τους αποδώσει μια συνειζούσα σημασία.

Και σ' αυτό τη μη αναγωγιμότητα συμμετέχει ο εύθραυστος καπνός του ονείρου, όπως ο γρίφος στον πυθμένα του πιάτου⁶ (επιδεχόμενα από τον Freud πανομοιότυπης επεξεργασίας), η παρεκτροπή στη συμπεριφορά, όπως και το τυπογραφικό λάθος (το ένα και το άλλο περισσότερο επιτυχημένα στη σημασιώσή τους, παρά στις παραδρομούσες σημασίες τους), και η κενολογία του ευφυολογήματος, που μέσα από την τεχνική του ο Freud μας δείχνει πως η χαρά του έγκειται στην ιδιότητά του να μας κάνει να συμμετέχουμε στην κυριαρχία του σημαίνοντος πάνω στις πιο επώδυνες για το πεπρωμένο μας σημασίες.

Μήπως πράγματι δεν πρόκειται εδώ για τις τρεις πτυχές, αντικείμενα των τριών βασικών έργων, όπου ο Freud ανακάλυψε τους νόμους του ασυνειδήτου και όπου, αν τα διαβάσετε και τα ξαναδιαβάσετε με τούτο το κλειδί, θα εκπλαγείτε με τη διαπίστωση ότι ο Freud, εκφέροντας αυτούς τους νόμους λεπτομερώς, δεν έκανε τίποτα άλλο παρά να διατυπώνει πριν το γράμμα εκείνους που ο Ferdinand de Saussure έμελλε να φέρει στο φως λίγα χρόνια αργότερα, ανοίγοντας τις αυλακιές της σύγχρονης Γλωσσολογίας;

Μου είναι αδιανόητο να πραγματοποιήσω εδώ ένα πίνακα αντιστοιχίας, του οποίου θα μπορούσατε δίκαια να μου προσάψετε τον εσπευσμένο χαρακτήρα. Κατέδειξα αλλού σε τί αντιστοιχούν στο επίπεδο της θεμελιακής σχέσης του σημαίνοντος προς το σημαίνον η συμπτώκνωση, η μετάθεση, η συνθήκη της αναπαραστασιμότητας και οι αλληλουχίες, όπου σημαντικό είναι ότι ο Freud ευθύς εξαρχής αναζήτησε το ισοδύναμο ενός συντακτικού.

Θέλω μόνο να καταδείξω το γεγονός ότι από το πιο απλό μέχρι το πιο σύνθετο των συμπτωμάτων, η λειτουργία του σημαίνοντος αποδεικνύεται κυρίαρχη, με το να ισχύει ήδη στο επίπεδο του καλαμποριού. Όπως, για παράδειγμα, το βλέπει κανείς στην εξαιρετική ανάλυση της αρχής του μηχανισμού της λήθης (1898), όπου η σχέση του συμπτώματος με το σημαίνον φαίνεται να αναδύεται πάνοπλη από μια άνευ προηγουμένου σκέψη.

On se souvient de cette pointe brisée de l'épée de la mémoire : le *signor* du nom de Signorelli, pour Freud impossible à évoquer en tant qu'auteur de la fresque célèbre de l'Antéchrist dans la cathédrale d'Orvieto, cependant que les détails, et la figure même du peintre qui s'y inscrit, n'en paraissent revenir que plus vivement à son souvenir. C'est que *signor*, avec le *Herr*, le Maître absolu, est aspiré et refoulé par le souffle d'apocalypse qui se lève dans l'inconscient de Freud aux échos de la conversation qu'il est en train de tenir : perturbation, insiste-t-il à ce propos, d'un thème qui vient d'émerger par un thème précédent, - qui, en effet, est celui de la mort assumée.

C'est dire que nous retrouvons là la condition constituante que Freud impose au symptôme pour qu'il mérite ce nom au sens analytique, c'est qu'un élément mnésique d'une situation antérieure privilégiée soit repris pour articuler la situation actuelle, c'est-à-dire qu'il y soit employé inconsciemment comme élément signifiant avec l'effet de modeler l'indétermination du vécu en une signification tendancieuse. N'est-ce pas là avoir tout dit?

Dès lors je me tiendrai pour quitte d'une référence des effets de l'inconscient à la double édification de la synchronie et de la diachronie, qui, pour nécessaire qu'elle soit, ne manquerait pas de pédantisme en une telle compagnie, par une fable à faire surgir, en une sorte de stéréoscopie, et le style de l'inconscient, et la réponse qui lui convient.

Si l'inconscient paraît en effet redonner un support au proverbe biblique qui dit que « les pères ont mangé des raisins verts et que les dents des enfants en ont été agacées », c'est à partir d'un réajustement qui satisfait peut-être à la caducité dont Jérémie le frappe en le citant.

Car nous dirons que c'est parce qu'il a été dit que « les raisins verts qu'ont mangés les pères agacent les dents des enfants » que l'enfant pour qui ces raisins sont en effet bien trop verts d'être ceux de la déception que lui apporte trop souvent, comme chacun sait, la cigogne, revêtira son visage du masque du renard.

Sans doute les leçons d'une femme de génie qui a révolutionné notre connaissance des formations imaginaires chez l'enfant, et dont tout initié reconnaîtra les thèmes si j'ai la fantaisie de l'appeler la tripière, nous apprendront-elles

Ας θυμηθεί κανείς τούτη τη θραυσμένη κόψη του σπαθιού της μνήμης: το *signor* του ονόματος Signorelli, τον οποίο ήταν αδύνατο να επικαλεσθεί ο Freud ως δημιουργό της τοιχογραφίας του Αντίχριστου στη μητρόπολη του Ορβιέτο, αν και οι λεπτομέρειες και η φιγούρα του ίδιου του ζωγράφου που εγγράφεται εκεί, φαίνεται να επανέρχονται όλο και πιο έντονα στη μνήμη του. Πρόκειται για το *signor*, με το *Herr*, τον απόλυτο Άρχοντα, που αναρροφάται και απωθείται δια της πνοής της αποκάλυψης που αναδύεται στο ασυνείδητο του Freud, μέσα από τους απόηχους της συζήτησης που κάνει εκείνη την στιγμή: αναταραχή, επιμένει [ο Freud] εν προκειμένω, ενός θέματος που εκπορεύεται από το προηγούμενο θέμα, - το οποίο είναι αυτό της αποδοχής του θανάτου.

Ξαναβρίσκουμε δηλαδή εδώ τη συνιστώσα συνθήκη που ο Freud επιβάλλει στο σύμπτωμα για να είναι άξιο της αναλυτικής του σημασίας, όπου από μια προγενέστερη προνομιούχα κατάσταση, ένα στοιχείο της μνήμης επιλέγεται εκ νέου για ν'αρθρώσει την παρούσα κατάσταση, δηλαδή χρησιμοποιείται ασυνείδητα ως σημαίνον στοιχείο μ'αποτέλεσμα να διαμορφώσει το απροσδιόριστο του βιώματος στην ειλημμένη σημασία του. Αυτό δεν τα λέει όλα;

Στο εξής, θεωρώ ότι δεν είμαι υποχρεωμένος ν'αποδώσω τα αποτελέσματα του ασυνειδήτου στο διπλό οικοδόμημα της συγχρονίας και της διαχρονίας, πράγμα το οποίο, όσο κι αν είναι αναγκαίο, δεν θα στερείτο δοκησιοφίας αν, μπροστά σ'ένα τέτοιο κοινό, έκανα ν'αναδυθεί μ'ένα μύθο, σαν ένα είδος στερεοσκόπησης, και το ύφος του ασυνειδήτου και η απάντηση που του αρμόζει.

Εάν το ασυνείδητο φαίνεται πράγματι να ξαναδίνει έρεισμα στη βιβλική ρήση που λέει ότι « οι πατέρες έφαγαν όμφακα και οι οδόντες των παιδών εγομφίασαν » οφείλεται σε μια αναπροσαρμογή, που ικανοποιεί ίσως το γεγονός ότι ο Ιερεμίας, παραθέτοντάς την, την ξεπερνάει.

Διότι θα ισχυριστούμε ότι επειδή ακριβώς υπώθηκε ότι « τα όμφακα που έφαγαν οι πατέρες εγομφίασαν τους οδόντες των παιδών », πως το παιδί, για το οποίο τα εν λόγω άγουρα σταφύλια είναι όντως εκείνα της απογοήτευσης που συχνά του φέρνει ο πελαργός, όπως ο καθένας ξέρει, είναι που θα φορέσει τη μάσκα της αλεπούς.

Ίσως τα μαθήματα μιας μεγαλοφυούς γυναίκας⁷ που προκάλεσε την επανάσταση στις γνώσεις μας όσον αφορά τα φαντασιακά μορφώματα του παιδιού, και της οποίας κάθε μνημένος θα αναγνωρίσει την προβληματική εάν, κάνοντας χρήση της φαντασίας

à dire que l'enfant que les raisins mauvais objets, il voudrait bien les arracher des tripes de la cigogne et que c'est pour cela qu'il a peur du renard. Je ne dis pas non. Mais j'ai plus de confiance dans la fable de La Fontaine pour nous introduire aux structures du mythe, c'est-à-dire à ce qui nécessite l'intervention de cet inquiétant quatrième dont le rôle, comme signifiant dans la phobie, m'apparaît bien plus mouvant.

Laissez ce mécanisme à notre étude, et ne retenez que la morale que cet apologue trouve en mon vœu que la référence au texte sacré, Jérémie 31-29, s'il n'est pas tout à fait inconcevable de la rencontrer dans l'inconscient, ne fasse automatiquement, c'est le cas de le dire, s'interroger l'analyste sur la personne de l'« environnement » du patient, comme depuis quelque temps l'on s'exprime, dont ce serait le numéro de téléphone.

Bon ou mauvais ce joke, vous penserez que ce n'est pas par hasard que je le risque si éperdument lié à la lettre, car c'est par la marque d'arbitraire propre à celle-ci que s'explique l'extraordinaire contingence des accidents qui donnent à l'inconscient sa véritable figure.

C'est ainsi qu'une gifle, - à se reproduire à travers plusieurs générations, violence passionnelle d'abord, puis de plus en plus énigmatique en se répétant dans des scénarios compulsifs dont elle semble plutôt déterminer la construction à la façon d'une histoire de Raymond Roussel, jusqu'à n'être plus que l'impulsion ponctuant de sa syncope une méfiance du sexe quasi paranoïaque, - nous en dira plus long, de s'insérer comme signifiant dans un contexte où un œil appliqué à une châtière, des personnages moins caractérisés par leur psychologie réelle que par des profils comparables à ceux de Tartaglia ou de Pantalon dans la Comedia dell'arte, se retrouveront d'âge en âge en un canevas transformé, - pour former les figures du tarot d'où sera sorti réellement quoique à son insu pour le sujet, les choix, décisifs pour sa destinée, d'objets dès lors chargés pour lui des plus déroutantes valences.

J'ajoute que c'est seulement ainsi que ces affinités, sources de désordres immaîtrisables tant qu'elles restent latentes, pourront être reconnues, et qu'au

μου την αποκαλούσα σωθικατζού⁸, θα μας μάθαινε να λέμε στο παιδί πως θα ήθελε να τα ξεριζώσει τα σταφύλια, ως κακά αντικείμενα, από τα εντόσθια του πελαργού και ότι για αυτό φοβάται την αλεπού. Δεν το αρνούμαι. Μου εμπνέει όμως περισσότερη εμπιστοσύνη ο μύθος του La Fontaine για να εισαχθούμε στις δομές του μύθου, δηλαδή σ'ό,τι καθιστά αναγκαία την παρέμβαση αυτού του ανησυχητικού τέταρτου του οποίου ο ρόλος, ως σημαίνουν στη φοβία, μου φαίνεται πιο ευμετάβολος.

Ας αφήσετε λοιπόν σε μας τη μελέτη αυτού του μηχανισμού και ας μη συγκρατήσετε παρά μόνο το ηθικό δίδαγμα που αφιέρωσα σ'αυτή την παραβολή με την αναφορά μου στο ιερό κείμενο, Ιερεμίας 31-29, και η οποία, αν και δεν είναι τελείως αδιανόητο να τη συναντήσουμε στο ασυνείδητο, δεν υπαγορεύει αυτομάτως, οφείλουμε να το πούμε, στον αναλυτή να προβληματιστεί σχετικά με κάποιο πρόσωπο του «περιβάλλοντος» του ασθενούς που θα παρέπεμπε στο νούμερο του τηλεφώνου του⁹, όπως συνηθίζουμε να λέμε τώρα τελευταία.

Καλό ή κακό αυτό το ευφυολόγημα, θα σκεφτείτε πως δεν είναι τυχαίο που αποτολμώ με ακρότητα να το συνδέσω με το γράμμα, διότι, μέσα από το στίγμα της αυθαιρεσίας που του είναι ιδιον, εξηγείται η εξαιρετική ενδεχομενικότητα που χαρακτηρίζει το τυχαίο και η οποία δίνει στο ασυνείδητο την πραγματική του μορφή.

Έτσι λοιπόν, ένα χαστούκι – με το να αναπαράγεται διαμέσον πολλών γενεών, βία καταρχήν παθιασμένη, έπειτα όλο και περισσότερο αινιγματική, επαναλαμβανόμενη μέσα από καταναγκαστικά σενάρια, των οποίων φαίνεται μάλλον να καθορίζει τη δόμησή τους σαν μια ιστορία του Raymond Roussel¹⁰, μέχρι που να μην είναι πια ενόρμηση, δίνοντας στίξη με την συγκοπή της σε μια δυσπιστία του φύλου σχεδόν παρανοϊκή – καθίσταται πιο εύγλωττο, όταν με το να ενσωματωθεί ως σημαίνουν στα συμφραζόμενα όπου, ένα μάτι κοιτάζοντας από την κλειδαρότρυπα, πρόσωπα που τα προφίλ συγκρινόμενα περισσότερο μ'εκείνα των Ταρτάγγλια και Πανταλόνε της Κομέντια ντελ άρτε και λιγότερο προσιδιάζοντα στην πραγματική τους ψυχολογία, θα ξαναβρίσκονταν από γενιά σε γενιά σ'ένα καμβά μεταμορφωμένο, – για να σχηματίσει τις φιγούρες του ταρό απ'όπου πραγματικά, αν και εν αγνοία του υποκειμένου, θ'αναδυθούν οι επιλογές, αποφασιστικές για τη μοίρα του, αντικειμένων φορτισμένων με τα πιο απροσδόκητα σθένη.

Προσθέτω ότι έτσι μόνο αυτές οι συνάφειες, πηγές ακυβέρνητης αταξίας, όσο παραμένουν λανθάνουσες, μπορούν ν'αναγνωριστούν, και καμία αναγωγή διακοσμητική λίγο ως πολύ της παραδοξότητάς τους στις σχέσεις των αντικειμένων, προκατα-

cune réduction plus ou moins décorative de leur paradoxe à des relations d'objets, préfabriquées dans la cervelle de nigauds plus instruits du courrier du cœur que de sa loi, n'aura sur elles plus d'effet que de tenter de les soumettre à une technique corrective des émotions qui en seraient putativement la cause.

Car c'est bien là que les psychanalystes en sont venus par la seule voie de la vergogne qui vint à les saisir quand, voulant faire reconnaître leur expérience, si intégralement tissée dès ses origines de cette structure de fiction si véridique, ils se sont entendu opposer avec la gravité bouffie propre au prêteur, qu'à des causes minimales il n'était pas d'usage d'imputer des conséquences si lourdes, et qu'à même leur retrouver des canevas généraux, on n'y perdrait que mieux encore la raison pourquoi d'aucuns seulement en pâtiraient et non pas tous.

C'est faute d'une élaboration de la nature de l'inconscient, (bien que le travail en fût par Freud déjà mâché, de ce que seulement il la dit être surdéterminée, mais qui retient ce terme pour s'apercevoir qu'il ne vaut que pour l'ordre du langage?), que la fausse honte des analystes quant à l'objet de leur activité engendrant leur aversion, cette aversion engendrant la prétention, et la prétention l'hypocrisie et l'impudence tout ensemble, dont j'arrête ici la souche pullulante, ils en sont venus à baptiser carpe du don oblatif le lapin de la copulation génitale, et à prôner le *moi* de l'analyste comme le truchement électif de la réduction des écarts du sujet à l'endroit de la réalité, - ceci par nul autre moyen que par une identification à ce *moi* dont la vertu ne peut dès lors provenir que de l'identification à un autre *moi* qui, si c'est celui d'un autre psychanalyste, exige la récurrence à quelque parangon de la relation au réel. Car rien ni personne, il faut le dire jusqu'à une époque récente, dans la sélection de l'analyste, ni dans sa formation, n'a jamais fait état ni songé à s'occuper de ses préjugés conscients les plus aveuglants sur le monde où il vit, ni de son ignorance manifeste en ce déduit, du rudiment d'humanités qui est requis pour l'orienter dans la réalité de ses propres opérations.

Car c'est de cette relation de l'homme au signifiant que les humanités dessinent l'expérience, et c'est en elle que les situations génératrices de ce que nous

σκευασμένων στα μυαλά ηλιθίων, πεπαιδευμένων περισσότερο στις υποθέσεις της καρδιάς¹¹ παρά στο νόμο της, δεν θα έχει πάνω τους άλλο αποτέλεσμα παρά να τις υποβάλλει σε μια διορθωτική τεχνική των αισθημάτων τα οποία θα ήταν υποθετικά η αιτία.

Διότι είναι εδώ που κατέληξαν οι ψυχαναλυτές μόνο και μόνο από την οδό της αιδούς που τους κατέλαβε όταν, θέλοντας ν' αναγνωριστεί η εμπειρία τους, ολότελα συνυφασμένη ευθύς εξαρχής με τούτη τη δομή της τόσο αληθινής μυθοπλασίας, συμφώνησαν ν' αντιτάξουν, με την στομφώδη βαρύτητα που προσιδιάζει σε πραιτορα, ότι σε μηδαμινές αιτίες δεν συνηθίζεται να καταλογίζονται τόσο βαριές συνέπειες, και ακόμη αν τις ξαναβρίσκαμε σε γενικευμένους καμβάδες, θα χάναμε ακόμα πιο πολύ το λόγο για τον οποίο μόνο μερικοί θα έπασχαν απ' αυτό και όχι όλοι.

Ελλείπει επεξεργασίας της φύσης του ασυνειδήτου (παρότι ο Freud μας την έχει ήδη δώσει έτοιμη και μόνο από το γεγονός ότι την χαρακτηρίζει υπερπροσδιορισμένη, αλλά ποιος συγκρατεί αυτό τον όρο για ν' αντιληφθεί πως δεν ισχύει παρά μόνο στη γλωσσική τάξη;) η σεμνοτυφία των αναλυτών όσον αφορά το αντικείμενο της δραστηριότητάς τους επιφέρει την αποστροφή τους, η εν λόγω αποστροφή επιφέρει την κομπορρημοσύνη, και η κομπορρημοσύνη την υποκρισία και την αναιδεια μαζί, των οποίων σταματώ εδώ την πολυπληθή γενεαλογία, έφθασαν να βαφτίσουν το κουνέλι της γενετήσιας συνουσίας¹² κυπρίνο του ανιδιοτελούς δώρου και να εκθειάζουν το εγώ του αναλυτή ως τον εκλεκτό διαμεσολαβητή της μείωσης των αποκλίσεων του υποκειμένου ως προς την πραγματικότητα, – κι αυτό με κανένα άλλο μέσο παρά από εκείνο της ταύτισης μ' αυτό το εγώ του οποίου η αρετή δεν μπορεί στο εξής παρά να προέρχεται από την ταύτιση με ένα άλλο εγώ που, εάν είναι αυτό ενός άλλου ψυχαναλυτή, απαιτεί την προσφυγή σε κάποιο μοντέλο της σχέσης με το πραγματικό. Διότι τίποτα και κανένας, πρέπει να πούμε μέχρι πρόσφατα, για την επιλογή του αναλυτή, ούτε για την κατάρτισή του, δεν έκανε ποτέ μνεία, ούτε σκέφτηκε να ασχοληθεί με τις συνειδητές προκαταλήψεις του, τις πιο τυφλωτικές πάνω στον κόσμο που ζει, ούτε με την άγνοιά του, έκδηλη σ' αυτό το αστείο, στις στοιχειώδεις γνώσεις των κλασσικών σπουδών που απαιτούνται για να τον προσανατολίσουν στην πραγματικότητα των ιδίων του των εγχειρημάτων.

Διότι είναι απ' αυτή τη σχέση του ανθρώπου με το σημαίνον που οι κλασσικές σπουδές ιχνογραφούν την εμπειρία, και είναι σ' αυτή που οι καταστάσεις που γεννούν

appelons l'humanité, s'instituent, comme en témoigne le fait que Freud en plein scientisme a été conduit non seulement à reprendre pour notre pensée le mythe d'Œdipe, mais à promouvoir à notre époque un mythe d'origine, sous la forme d'un meurtre du père que la loi primordiale aurait pérennisé, selon la formule dont nous avons connoté l'entrée du symbolisme dans le réel : « en lui donnant un autre sens ».

Aussi bien avec toute la contingence que l'instance du signifiant imprime dans l'inconscient, elle n'en dresse que plus sûrement devant nous la dimension que nulle expérience imaginable ne peut nous permettre de déduire de la donnée d'une immanence vivante, à savoir la question de l'être, ou pour mieux dire la question tout court, celle du « pourquoi soi? », par où le sujet projette dans l'énigme son sexe et son existence.

C'est ce qui, dans la même page où je soulignais « dans le drame pathétique de la névrose..., les aspects absurdes d'une symbolisation déconcertée, dont le quiproquo, qu'on le pénètre plus avant, apparaît plus dérisoire », m'a fait écrire, redonnant ici sa portée à l'autorité paternelle telle que Jérémie et Ezéchiel dans le passage ci-devant cité nous la montrent au principe du pacte signifiant, et la conjoignant comme il convient, par les termes bibliques dont use l'auteur femme² de l'hymne de bataille américain, à la malédiction de la mère :

« Car le raisin vert de la parole par quoi l'enfant reçoit trop tôt d'un père l'authentification du néant de l'existence, et la grappe de la colère qui répond aux mots de fausse espérance dont sa mère l'a leurré en le nourrissant au lait de son vrai désespoir, agacent plus ses dents que d'avoir été sevré d'une jouissance imaginaire ou même d'avoir été privé de tels soins réels. »

Nous ne serons pas étonnés en effet de nous apercevoir que la névrose hystérique comme la névrose obsessionnelle supposent dans leur structure les termes sans lesquels le sujet ne peut accéder à la notion de sa facticité au regard de son sexe dans l'une, de son existence dans l'autre. A quoi l'une et l'autre de ces structures constituent une sorte de réponse.

---

² Julia Ward Howe.

ό,τι ονομάζουμε ανθρωπότητα, θεσμοθετούνται, όπως μαρτυρεί το γεγονός ότι ο Freud, σε περίοδο επιστημονισμού, οδηγήθηκε όχι μόνο να επαναφέρει στη σκέψη μας το μύθο του Οιδίποδα, αλλά να προάγει στην εποχή μας ένα αρχαϊκό μύθο, με τη μορφή ενός φόνου του πατέρα που ο πρωταρχικός νόμος θα είχε διαιωώσει, σύμφωνα με τη διατύπωση με την οποία συνδηλώσαμε την εισαγωγή του συμβολισμού στο πραγματικό: «δίνοντάς του ένα άλλο νόημα».

Ούτως ή άλλως, μόλη την ενδεχομενικότητα που η αρχή του σημαίνοντος τυπώνει στο ασυνείδητο, εγείρει με μεγαλύτερη ασφάλεια μπροστά μας τη διάσταση που οποιαδήποτε εμπειρία κι αν φανταστούμε δεν μπορεί να μας επιτρέψει να συμπεράνουμε από το δεδομένο μιας ζωντανής ενύπαρξης, δηλαδή το ερώτημα του είναι, ή καλύτερα, για να θέσουμε πολύ απλά το ερώτημα, αυτό του «γιατί εγώ;», από όπου το υποκείμενο προβάλλει στο αίνιγμα το φύλο του και την ύπαρξή του.

Είναι εκείνο το οποίο, στην ίδια σελίδα όπου υπογράμμιζα «στο περσιανό δράμα της νεύρωσης ... , τις παράλογες πλευρές μιας συγκεχυμένης συμβολοποίησης, το *quiproquo* στο οποίο όσο περισσότερο διεισδύουμε τόσο πιο ευκαταφρόνητο εμφανίζεται»¹³, μ'έκανε να γράψω, ξαναδίνοντας εδώ όλη της την εμβέλεια στην πατρική εξουσία, αυτή που ο Ιερεμίας και ο Ιεζεκιήλ στο προαναφερθέν απόσπασμα μας την δείχνουν στην αρχή της σημαίνουσας συμφωνίας, συνενώνοντάς την, όπως πρέπει, δια των βιβλικών όρων που χρησιμοποιεί η συγγραφέας¹⁴ του ύμνου της αμερικάνικης μάχης, με τη μητρική κατάρα :

« Διότι τα άγουρα σταφύλια της ομιλίας από όπου το παιδί δέχεται πολύ νωρίς από τον πατέρα την αυθεντικοποίηση του μηδενός της ύπαρξης, και το τσαμπί της οργής, που απαντά στις λέξεις των φρούδων ελπίδων, με τις οποίες η μητέρα του το δέλεασε, θρέφοντάς το με το γάλα της αληθινής της απελπισίας, γομφιάζουν περισσότερο τα δόντια του, από όσο αν είχε απογαλακτιστεί από μια φαντασιακή απόλαυση ή ακόμα και αν είχε στερηθεί ανάλογων πραγματικών φροντίδων »¹⁵.

Δεν θα μας προκαλούσε πράγματι έκπληξη το να αντιληφθούμε πως η υστερική νεύρωση όπως και η ιδεοψυχαναγκαστική υποθέτουν στη δομή τους όρους, χωρίς τους οποίους το υποκείμενο δεν μπορεί να έχει πρόσβαση στην έννοια του επίπλαστου, ως προς το φύλο του στη μια δομή, ως προς την ύπαρξή του στην άλλη. Στο οποίο και η μια και η άλλη συγκροτούν ένα είδος απάντησης.

Réponses soumises sans doute à cette condition qu'elles se concrétisent dans une conduite du sujet qui en soit la pantomime, mais qui n'en ont pas un moindre titre à cette qualité de « pensée formée et articulée » que Freud décerne à ces formations de l'inconscient plus courtes, que sont le symptôme, le rêve et le lapsus.

C'est bien pourquoi c'est une erreur de tenir ces réponses pour simplement illusoires. Imaginaires, elles ne le sont même que pour autant que la vérité y fait paraître sa structure de fiction.

La question de savoir pourquoi le névrosé « se trompe », si son départ est mieux orienté, ne montre que trop souvent, à dériver dans la niaiserie d'une quelconque fonction du réel, le glissement de pied-plat où les analystes ont culbuté avec les prédécesseurs de Freud, dans un chemin plutôt fait pour le sabot d'une chèvre divine.

Comme, au reste, il y a plus d'esprit dans la forme écrite d'un mot que dans l'emploi qu'en fait un pédant, le « se » du « se trompe » que l'on aurait tort d'isoler comme représentant le névrosé dans une analyse logique du verbe qui donne à sa passion la forme déponente, - mérite qu'on lui fasse le sort d'indiquer la voie où Freud n'a pas bronché. Il suffit de faire tourner sur lui la question en la convertissant en ces termes : « Qui le névrosé trompe-t-il ? »

Répétons que nous sommes ici à dix mille pas plus haut que la question de savoir de qui il se moque (question dont le neurologue impénitent ne peut se résoudre à ne pas se faire la cible).

Encore faut-il articuler que l'autre qui est ici le partenaire d'une stratégie intime, ne se rencontre pas forcément parmi les individus, seuls points admis à être unis par des vecteurs relationnels sur les cartes où la moderne psychologie du champ social projette ses schémas.

L'autre peut être cette image plus essentielle au désir du vivant que le vivant qu'il doit étreindre pour survivre par la lutte ou par l'amour. Car l'éthologie animale nous confirme l'ordre de leurre, par où la nature procède pour forcer ses créatures dans ses voies.

Απαντήσεις που υπόκεινται μάλλον σ' αυτή τη συνθήκη, ότι δηλαδή συγκεκριμενοποιούνται στη συμπεριφορά του υποκειμένου ως μια μορφή παντομίμας τους, αλλά που έχουν την ίδια ιδιότητα « αρθρωμένης και διαμορφωμένης σκέψης » που ο Freud απο-δίδει στα πιο σύντομα μορφώματα του ασυνειδήτου που είναι το σύμπτωμα, το όνειρο και το γλωσσικό ολίσθημα.

Γι' αυτό ακριβώς είναι λάθος να θεωρούνται απλά απατηλές αυτές οι απαντήσεις. Φαντασιακές δεν είναι παρά μόνο στο μέτρο που η αλήθεια εμφανίζει τη μυθοπλαστική της δομή.

Το ερώτημα «γιατί ο νευρωτικός εξαπατάται», αν από την αρχή είχε τεθεί καλύτερα, δείχνει εξαιρετικά συχνά, με το να ξωκύλει στην ηλιθιότητα μιας οποιασδήποτε λειτουργίας του πραγματικού, την ολίσθηση που προκαλεί η πλατυποδία στην οποία οι αναλυτές κατρακύλησαν μαζί με τους προγενέστερους του Freud, σ' ένα μονοπάτι φτιαγμένο μάλλον για οπλή μιας θεϊκής κατοίκας.

Όπως, κατά τα άλλα, υπάρχει πιο πολύ πνεύμα στη γραπτή μορφή της λέξης παρά στη χρήση που της γίνεται από ένα δοκησίσοφο, το «-ται » του « εξαπατάται » που άδικα θα απομονώναμε ως αυτό που αντιπροσωπεύει το νευρωτικό σε μια λογική ανάλυση του ρήματος, η οποία δίνει στο πάθος του την αποθετική μορφή – αξίζει να αναδειχθεί ως κατεύθυνση όπου ο Freud δεν οπισθοχώρησε. Αρκεί να του επιστρέψουμε το ερώτημά του, μετατρέποντάς το μ' αυτούς τους όρους: « ποιόν εξαπατά ο νευρωτικός; »

Ας επαναλάβουμε πως βρισκόμαστε εδώ δέκα χιλιάδες πόδια πάνω από το ερώτημα : ποιόν κοροϊδεύει; (ερώτημα που ο αμεταμέλητος νευρολόγος δεν μπορεί να επιλύσει χωρίς να γίνει ο στόχος του.)

Πρέπει ακόμα να πούμε πως ο άλλος, ο οποίος εδώ είναι ο σύντροφος μιας ενδόμυχης στρατηγικής, δεν συναντάται αναγκαστικά ανάμεσα στα άτομα, μοναδικά σημεία που επιδέχονται ένωση δια των σχεσιακών φορέων πάνω στα διαγράμματα, όπου η μοντέρνα ψυχολογία του κοινωνικού πεδίου προβάλλει τα σχήματά της.

Ο άλλος μπορεί να είναι αυτή η εικόνα, πιο ουσιαστική για την επιθυμία του έμβριου απ' όσο το έμβριο που οφείλει να αγκαλιάσει ή να συνθλίψει για να επιβιώσει με την πάλη ή με τον έρωτα. Διότι η ζωϊκή εθολογία μας επιβεβαιώνει την τάξη του δέλεαρ, με την οποία η φύση επενεργεί για να καθοδηγεί τα δημιουργήματά της στις κατευθύνσεις της.

Que le fantoche, le simile ou le miroir se substituent aisément au phénotype pour prendre le désir au piège de leur vide, en dit assez sur la fonction que peut prendre chez l'homme cet autre générique, si l'on sait d'autre part que c'est à y subordonner ses tendances que l'homme apprend ce qu'il appelle être leur maître.

Mais homme ou femme, il peut n'avoir rien d'autre à présenter à l'autre réel que cet autre imaginaire où il n'a pas reconnu son être. Dès lors comment peut-il atteindre son objet? - Par un échange de places entre ses cavaliers, dirons-nous à confier dès lors à la dame la démonstration du pas de l'hystérique.

Car cet autre réel, elle ne peut le trouver que de son propre sexe, parce que c'est dans cet au-delà qu'elle appelle ce qui peut lui donner corps, ce pour n'avoir pas su prendre corps en deçà. Faute de réponse de cet autre, elle lui signifiera une contrainte par corps en le faisant saisir par les offices d'un homme de paille, substitut de l'autre imaginaire en qui elle s'est moins aliénée qu'elle n'est restée devant lui en souffrance.

C'est ainsi que l'hystérique s'éprouve dans les hommages adressés à une autre, et offre la femme en qui elle adore son propre mystère à l'homme dont elle prend le rôle sans pouvoir en jouir. En quête sans répit de ce que c'est qu'être une femme, elle ne peut que tromper son désir, puisque ce désir est le désir de l'autre, faute d'avoir satisfait à l'identification narcissique qui l'eût préparée à satisfaire l'un et l'autre en position d'objet.

Laissant maintenant là la dame, nous retournons au masculin pour le sujet de la stratégie obsessionnelle. Signalons au passage à votre réflexion que ce jeu si sensible à l'expérience et que l'analyse rend manifeste, n'a jamais été articulé en ces termes.

Ici, c'est la mort qu'il s'agit de tromper par mille ruses, et cet autre qu'est le *moi* du sujet entre dans le jeu comme support de la gageure des mille exploits qui seuls l'assurent du triomphe de ses ruses.

L'assurance que la ruse prend de l'exploit, se rétorque des sûretés que l'exploit prend dans la ruse. Et cette ruse qu'une raison suprême soutient d'un champ hors du sujet qui s'appelle l'inconscient, est aussi celle dont le moyen

Το ότι το ανδρείκελο, το ομοίωμα ή ο καθρέπτης υποκαθίστανται στο φαινόμενο για να αδράξουν την επιθυμία μέσα στην παγίδα του κενού τους, καθιστά πιο εύγλωττη τη λειτουργία που μπορεί να έχει για τον άνθρωπο αυτή η γενική μορφή του άλλου, αν από την άλλη ξέρουμε ότι ο άνθρωπος – υποτάσσοντας σ' αυτόν τις τάσεις του – μαθαίνει αυτό που ονομάζει κυρίαρχό τους.

Αλλά άνδρας ή γυναίκα μπορεί και να μην έχει να παρουσιάσει στον πραγματικό άλλο τίποτε άλλο από τον φαντασιακό άλλο, όπου δεν αναγνώρισε το είναι του. Στο εξής, πώς μπορεί να προσεγγίσει το αντικείμενό του; - Εναλλάσσοντας τις θέσεις των καβαλιέρων της, θα λέγαμε, αναθέτοντας έτσι στην κυρία την επίδειξη του βήματος της υστερικής.

Διότι αυτόν τον πραγματικό άλλο δεν μπορεί να τον βρει παρά στο ίδιο της το φύλο, γιατί, εφόσον δεν κατάφερε να υλοποιηθεί εντεύθεν, μπορεί να το ενσαρκώσει μ' αυτό το επέκεινα που επικαλείται. Ελλείπει απάντησης απ' αυτόν τον άλλο, θα τον υποχρεώνει σε προσωποκράτηση συλλαμβάνοντάς τον με τη βοήθεια ενός αχυράνθρωπου, υποκατάστατο του φαντασιακού άλλου, μπροστά στον οποίο μάλλον παρέμεινε σε εκκρεμότητα παρά αλλοτριώθηκε απ' αυτόν.

Είναι έτσι που η υστερική δοκιμάζεται μέσα από τις τιμές που αποδίδει σε μια άλλη [γυναίκα] και προσφέρει στον άνδρα τη γυναίκα στην οποία λατρεύει το ίδιο της το μυστήριο, το ρόλο του οποίου επωμίζεται χωρίς να μπορεί ν' απολαμβάνει. Σε συνεχή αναζήτηση του τι είναι να είσαι γυναίκα, δεν μπορεί παρά να εξαπατά την επιθυμία της, γιατί αυτή η επιθυμία είναι η επιθυμία του άλλου, καθώς δεν την έχει ικανοποιήσει στη ναρκισσιστική της ταύτιση που θα την είχε προετοιμάσει ώστε να ικανοποιεί τον ένα και την άλλη σε θέση αντικειμένου.

Ας αφήσουμε εδώ τώρα την κυρία και ας επιστρέψουμε στο αρσενικό φύλο, υποκείμενο της ιδεοψυχαναγκαστικής στρατηγικής. Ας σημειώσουμε παρεπιπτόντως για να το σκεφτείτε καλύτερα ότι αυτό το παιχνίδι, τόσο από την εμπειρία και που η ανάλυση το καθιστά έκδηλο, ουδέποτε αρθρώθηκε με τους ακόλουθους όρους.

Εδώ, πρόκειται να εξαπατήσει κανείς το θάνατο με χίλια δυο τεχνάσματα, κι αυτός ο άλλος που είναι το εγώ του υποκειμένου μπαίνει στο παιχνίδι στηρίζοντας το στοίχημα χιλίων δυο άθλων που μόνο αυτοί του εξασφαλίζουν το θρίαμβο των παραπάνω τεχνασμάτων του.

Η σιγουριά που το τέχνασμα αντλεί από το κατόρθωμα αναιρείται από τη βεβαιότητα που το κατόρθωμα αντλεί από το τέχνασμα. Και αυτό το τέχνασμα, το οποίο κάποια υπέρτατη λογική (raison) στηρίζει από ένα πεδίο εκτός υποκειμένου, που απο-

comme la fin lui échappe. Car c'est elle qui retient le sujet, voire le ravit hors du combat, comme Vénus fit à Pâris, le faisant être toujours ailleurs que là où se court le risque, et ne laisser sur place qu'une ombre de lui-même, car il annule d'avance le gain comme la perte, en abdiquant d'abord le désir qui est en jeu.

Mais la jouissance dont le sujet est ainsi privé, est transférée à l'autre imaginaire qui l'assume comme jouissance d'un spectacle : à savoir celui qu'offre le sujet dans la cage, où avec la participation de quelques fauves du réel, obtenue le plus souvent à leurs dépens, il poursuit la prouesse des exercices de haute-école par où il fait ses preuves d'être vivant.

Qu'il ne s'agisse pourtant que de faire ses preuves, conjure la mort en sous-main sous le défi qu'on lui porte. Mais tout le plaisir est pour cet autre qu'on ne saurait bouter hors de sa place sans que la mort se déchaîne, mais dont on attend que la mort vienne à bout.

C'est ainsi que de l'autre imaginaire la mort vient à prendre le semblant, et qu'à la mort se réduit l'Autre réel. Figure-limite à répondre à la question sur l'existence.

L'issue de ces impasses est impensable, disions-nous, par aucune manœuvre d'échange imaginaire puisque c'est là qu'ils sont impasses.

Certes la réintégration du sujet dans son *moi* est concevable, et ceci d'autant que plus, contrairement à une idée en cours dans la psychanalyse d'aujourd'hui, ce *moi* est loin d'être faible, on le voit du reste aux concours que le névrosé, qu'il soit hystérique ou obsessionnel, obtient de ses semblables présumés normaux dans ces deux tragédies, - contrariées sous bien des aspects, mais dont il faut remarquer que la seconde n'exclut pas la première, puisque, même éliminé, le désir reste sexuel (qu'on nous pardonne de nous en tenir à ces indications).

Mais la voie qu'on se proposerait ainsi serait une erreur, puisqu'elle ne peut conduire le sujet qu'à une aliénation renforcée de son désir, soit à quelque forme d'inversion, pour autant que son sexe est en cause, - et pour la mise en

καλείται ασυνείδητο, είναι επίσης εκείνη, της οποίας το μέσο όπως και ο σκοπός του διαφεύγει.

Διότι αυτή είναι που συγκρατεί το υποκείμενο, το αιχμαλωτίζει θέτοντάς το εκτός μάχης, όπως η Αφροδίτη τον Πάρη, κάνοντάς το να είναι πάντα αλλού από εκεί που διατρέχει κίνδυνο και να μην αφήνει επί τόπου παρά μια σκιά του εαυτού του, διότι [το τέχνασμα] ακυρώνει εκ των προτέρων το κέρδος όπως και την απώλεια και έτσι [το υποκείμενο] παραιτείται ευθύς εξαρχής από την επιθυμία για την οποία πρόκειται.

Αλλά η απόλαυση, την οποία στερείται έτσι το υποκείμενο, μεταφέρεται στον φαντασιακό άλλο, ο οποίος την επωμίζεται ως απόλαυση ενός θεάματος : εκείνου δηλαδή που προσφέρει το υποκείμενο μέσα στο κλουβί, όπου με τη συμμετοχή μερικών θηρίων του πραγματικού, η οποία πολύ συχνά επιτυγχάνεται εις βάρος τους, συνεχίζει τον άθλο του επιδιδόμενος σε ασκήσεις υψηλής δεξιοτεχνίας, για να αποδείξει ότι είναι ζωντανός.

Ωστόσο, ακόμη και το ότι πρόκειται να αποδείξει τις ικανότητές του, ξορκίζει κρυφά το θάνατο μέσα από κάθε πρόκληση. Αλλά όλη η ευχαρίστηση είναι για αυτόν τον άλλον, τον οποίο δεν μπορούμε να εκτοπίσουμε από τη θέση του, χωρίς να προκαλέσουμε την αποχαλίνωση του θανάτου, αλλά για τον οποίο περιμένουμε ο θάνατος να τον αποτελειώσει.

Έτσι είναι που ο θάνατος εκλαμβάνει το δήθεν από τον φαντασιακό άλλον και στον θάνατο συρρικνώνεται ο πραγματικός Άλλος, οριακή φιγούρα για να απαντήσουμε στο ερώτημα της ύπαρξης.

Η έξοδος απ' αυτά τα αδιέξοδα, θα λέγαμε, πως είναι αδιανόητη μέσα από οποιονδήποτε χειρισμό φαντασιακής ανταλλαγής, αφού είναι γι' αυτό ακριβώς που είναι αδιέξοδα.

Σίγουρα μπορούμε να συλλάβουμε την επανένταξη του υποκειμένου στο εγώ του και αυτό πόσο μάλλον που, αντίθετα προς μια τρέχουσα ιδέα της σημερινής ψυχανάλυσης, το εν λόγω εγώ, κάθε άλλο παρά αδύναμο είναι, το βλέπουμε εξάλλου στο στήριγμα που ο νευρωσικός, υστερικός ή ιδεοψυχαναγκαστικός, λαμβάνει από τους υποτιθέμενα φυσιολογικούς ομοίους του σ' αυτές τις δύο τραγωδίες, αντιτιθέμενες ως προς πολλές απόψεις, αλλά για τις οποίες οφείλουμε να παρατηρήσουμε πως η δεύτερη δεν αποκλείει την πρώτη, διότι ακόμη και όταν εκθλίβεται, η επιθυμία παραμένει σεξουαλική (ας μας συγχωρεθεί που περιοριζόμαστε σ' αυτές τις ενδείξεις).

Αλλά έτσι, η κατεύθυνση που θα προτείναμε θα ήταν λανθασμένη, αφού δεν μπορεί παρά να οδηγήσει το υποκείμενο σε μια ενισχυμένη αλλοτρίωση της επιθυμίας του, δηλαδή σε κάποια μορφή αναστροφής, στο βαθμό που το φύλο του τίθεται σε αμφι-

question de son existence, non à une destruction de la tendance (invoquée sans limite dans la psychanalyse depuis que l'auteur du mot *aphanisis* en a introduit le non-sens analytique, déjà sensible sous la vergogne de sa forme savante), mais à une sorte de *pat* du désir, qui n'est pas non plus ce qu'on appelle ambivalence, mais une impossibilité de manœuvrer, tenant au statut même de la stratégie.

L'issue peut être ici catastrophique, tout en donnant satisfaction. Qu'il suffise d'évoquer ce qu'il en serait de traiter un boîteux en le rendant unijambiste. Dans une société où la règle est affirmée d'aller à cloche-pied, sauf à se faire porter par les jambes d'un autre, cela peut convenir, et laisse au sujet toutes ses chances dans les compétitions collectives de la pyramide et du mille-pattes.

Mais la solution est à chercher d'un autre côté, du côté de l'Autre, distingué par un grand A, sous le nom de quoi nous désignons une place essentielle à la structure du symbolique. Cet Autre est exigé pour situer *dans le vrai* la question de l'inconscient, c'est-à-dire pour lui donner le terme de structure qui fait de toute la suite de la névrose une question et non un leurre : distinction qui montre un relief en ceci que le sujet n'exerce ses leures que pour « tourner la question ».

Cet Autre, je l'ai dit maintes fois, n'est que le garant de la Bonne Foi nécessairement évoqué, fût-ce par le Trompeur, dès qu'il s'agit non plus des passes de la lutte ou du désir, mais du pacte de la parole.

Ce n'est que de la place de l'Autre que l'analyste peut recevoir l'investiture du transfert qui l'habilite à jouer son rôle légitime dans l'inconscient du sujet, et à y prendre la parole en des interventions adéquates à une dialectique dont la particularité essentielle se définit par le privé.

Toute autre place pour l'analyste le ramène à une relation duelle qui n'a pas d'autre issue que la dialectique de méconnaissance, de dénégation et d'aliénation narcissique dont Freud martèle à tous les échos de son oeuvre qu'elle est le fait du *moi*.

Or c'est dans la voie d'un renforcement du *moi* que la psychanalyse d'aujourd'hui prétend inscrire ses effets, par un contresens total sur le ressort par

σβήτηση και σε ό,τι αφορά την αμφισβήτηση της ύπαρξής του όχι σε μια καταστροφή της τάσης (επικαλούμενη δίχως όρια στη ψυχανάλυση από τότε που ο δημιουργός¹⁶ της λέξης *αφάνιση* εισήγαγε το αναλυτικό μη-νόημά της ήδη αισθητό στην αισχύνη που εκφράζεται μέσα από τη λόγια μορφή της), αλλά σ'ένα είδος πατ της επιθυμίας που δεν είναι αυτό που ονομάζουμε αμφιθυμία, αλλά μια αδυνατότητα ελιγμού, εξαρτώμενη απ'αυτή την ίδια τη στρατηγική.

Η διέξοδος μπορεί να είναι εδώ καταστροφική όσο κι αν μας ικανοποιεί. Αρκεί να επικαλεστούμε το τί θα μπορούσε να ήταν η θεραπεία κάποιου που κουτσαίνει καθιστώντας τον μονοπόδαρο. Αυτό θα ταίριαζε σε μια κοινωνία που ο κανόνας είναι να πηγαίνει κανείς κουτσαίνοντας, εκτός και αν στηρίζεται στα πόδια κάποιου άλλου και που δίνει στο υποκείμενο όλες του τις ευκαιρίες στους συλλογικούς αγώνες της πυραμίδας και της χλιοποδαρούσας.

Αλλά τη λύση θα πρέπει να αναζητηθεί αλλού, στην πλευρά του Άλλου, με μεγάλο Α, υπό το όνομα του οποίου ορίζουμε μια ουσιαστική θέση στη δομή του συμβολικού. Ο εν λόγω Άλλος απαιτείται για να τεθεί μέσα στο αληθές το ερώτημα του ασυνειδήτου, για να του δοθεί δηλαδή ο όρος της δομής που καθιστά όλη την ακολουθία της νεύρωσης ως ένα ερώτημα και όχι ως μια αυταπάτη : διάκριση η οποία δείχνει με ανάγλυφο τρόπο ότι το υποκείμενο δεν χρησιμοποιεί αυτές τις αυταπάτες παρά για να « παρακάμψει το ερώτημα ».

Ο εν λόγω Άλλος, όπως το έχω πει πολλές φορές, δεν είναι παρά ο εγγυητής της Καλής Πίστης, επικαλούμενος αναγκαστικά ακόμη και από Αυτόν που εξαπατά, από τη στιγμή που δεν πρόκειται για τις παράτες της άμιλλας και της επιθυμίας, αλλά για τη σύμβαση της ομιλίας.

Είναι μόνο από τη θέση του Άλλου που ο αναλυτής μπορεί να δεχθεί το χρίσμα της μεταβίβασης που τον εξουσιοδοτεί να διαδραματίζει το νόμιμο ρόλο του στο ασυνείδητο του υποκειμένου και να παίρνει το λόγο με κατάλληλες παρεμβάσεις σε μια διαλεκτική που η ουσιαστική της ιδιομορφία ορίζεται από τη σφαίρα του ιδιωτικού.

Οποιαδήποτε άλλη θέση για τον αναλυτή τον οδηγεί σε μια δυαδική σχέση που δεν έχει άλλη κατάληξη παρά τη διαλεκτική της παραγνώρισης, της άρνησης και της ναρκισσιστικής αλλοτρίωσης, την οποία ο Freud σφυρηλατεί σε όλους τους απόηχους του έργου του ως φύση του *εγώ*.

Ωστόσο, είναι ως προς τη κατεύθυνση μιας ενίσχυσης του *εγώ* που η ψυχανάλυση του σήμερα τείνει να εγγράφει τα αποτελέσματά της σε μια ολική παρερμηνεία πάνω στα κίνητρα που οδήγησαν τον Freud να εισάγει τη μελέτη του *εγώ* στη θεωρία του, δηλαδή

quoi Freud a fait rentrer l'étude du *moi* dans sa doctrine, à savoir à partir du narcissisme et pour y dénoncer la somme des identifications imaginaires du sujet.

Dans une conception aussi contraire que rétrograde, le *moi* est pris pour constituer l'appareil d'une relation à la réalité, dont la notion statique n'a plus rien à faire avec le principe de réalité que Freud a institué dans sa relation dialectique avec le principe du plaisir.

A partir de là, on ne vise plus qu'à faire rentrer les écarts imaginaires, provoqués chez le sujet par la situation analytique, dans les termes réels de cette situation tenue pour « si simple ». Le fait qu'elle stimule ces écarts pourrait nous faire douter de cette simplicité, mais il faut croire que du point de vue réel, elle est simple en effet, et même assez pour paraître quelque peu renfermée, puisqu'il n'y a pas de sacrifices auxquels l'analyste ne s'avère prêt à consentir pour y parer.

Sacrifices purement imaginaires heureusement, mais qui vont de s'offrir en pâture à une *fellatio* imaginaire, étrange substitut de la *filiatio* symbolique, en passant par l'abolition de la fâcheuse distance à l'objet qui fait tout le mal du névrosé, jusqu'à l'aveu fanfaron des complicités propices reconnues dans le contre-transfert, sur le fonds de pataugeantes errances concernant les conditions du relèvement de la dépendance et la voie la plus propre au dédommagement de la frustration (terme absent chez Freud), - sans omettre chez les enfants perdus de plus étranges excursions, dans une référence à la peur par exemple, qui, pour rendre nulle et non avenue toute l'élaboration signifiante de la phobie, s'accommoderait d'un anthropoïde idéal pour sa distillation thérapeutique, si le chaînon manquant de la décharge d'adrénaline au renforcement de l'appareil du moi pouvait venir à lui donner quelque vraisemblance. A cet extrême de l'absurdité, la vérité se manifeste d'ordinaire par une grimace, c'est ce qui se passe en effet quand on entend du même crû une adresse larmoyante à la bonté, bonté divine!

Cette frénésie dans la théorie manifeste en tout cas une résistance de l'analyse à l'analyste, dont on ne peut que conseiller à celui-ci de tenir compte pour faire la part de sa propre résistance dans les manifestations de ses analysés. Ceci en invoquant le ciel pour qu'il soit plus clément envers eux qu'à l'endroit de l'analyse, dont il peut dire à ce jour comme Antony de sa maîtresse : elle me résis

με αφετηρία τον ναρκισσισμό και για να καταγγείλει το σύνολο των φαντασιακών ταυτίσεων του υποκειμένου.

Σύμφωνα με μια τόσο αντίθετη όσο και οπισθοδρομική αντίληψη, το εγώ χρησιμοποιείται για να συγκροτήσει το μηχανισμό μιας σχέσης με τη πραγματικότητα, της οποίας η στατική έννοια δεν έχει πια καμία σχέση με την αρχή της πραγματικότητας, την οποία ο Freud εγκαθίδρυσε στη διαλεκτική της σχέσης με την αρχή της ηδονής.

Απ' αυτό το σημείο και μετά, δεν στοχεύει πλέον κανείς παρά στο να εισάγει τις φαντασιακές αποκλίσεις, που προκάλεσε η αναλυτική διαδικασία στο υποκείμενο, στους πραγματικούς όρους αυτής της διαδικασίας, εκλαμβάνομένης ως «τόσο απλής». Το γεγονός ότι διεγείρει αυτές τις αποκλίσεις θα μπορούσε να μας κάνει να αμφιβάλλουμε για αυτήν την απλότητα, αλλά ωστόσο από την πλευρά του πραγματικού είναι όντως απλή και μάλιστα αρκετά ώστε να φαίνεται λίγο περιφραγμένη, διότι ο αναλυτής είναι έτοιμος να συγκατανεύσει σε κάθε θυσία για να την αντιμετωπίσει.

Θυσιές ευτυχώς καθαρά φαντασιακές που όμως προσφέρονται ως βορά σε μια φαντασιακή *fellatio*, παράξενο υποκατάστατο της συμβολικής *filiatio*, περνώντας από την κατάργηση της ενοχλητικής απόστασης από το αντικείμενο¹⁷ που προκαλεί όλα τα κακά του νευρωσικού μέχρι και τη φανφαρόνικη ομολογία των ευνοϊκών συνενοχών που τις αναγνωρίζουμε στην αντιμεταβίβαση, με φόντο τις λιμνάζουσες περιπλανήσεις που αφορούν τις συνθήκες άρσης της εξάρτησης και την πιο αρμόζουσα οδό στην αποζημίωση της αποστέρησης (ο όρος απουσιάζει στον Freud), - χωρίς να παραλείπουμε στα χαμένα παιδιά στις πιο παράξενες εκδρομές, για παράδειγμα με αναφορά το φόβο, ο οποίος, για να καταστήσει άκυρη οποιαδήποτε σημαίνουσα επεξεργασία της φοβίας, θα συμμορφωνόταν με ένα ανθρωποειδές ιδανικό για το θεραπευτικό απόσταγμα της, αν ο εκλείπων κρίκος έκκρισης της αδρεναλίνης προς ενδυνάμωση του μηχανισμού του εγώ μπορούσε να του προσφέρει κάποια αληθοφάνεια. Σ' αυτό τον ακραίο παραλογισμό, η αλήθεια εμφανίζεται συνήθως μ' ένα μορφασμό και είναι αυτό που πράγματι συμβαίνει όταν ακούμε συγχρόνως μια δακρύβρεχτη επίκληση στην καλοσύνη, ω θεία καλοσύνη!

Εν πάσει περιπτώσει, αυτή η φρενίτιδα στη θεωρία εκδηλώνει μια αντίσταση της ανάλυσης στον αναλυτή, τον οποίο δεν έχουμε παρά να τον συμβουλευόμαστε να την λαμβάνει υπόψη του ώστε να μπορεί να ξεχωρίσει τη δική του αντίσταση στις εκδηλώσεις των αναλυόμενων του. Και αυτό επικαλούμενος τον ουρανό να είναι πιο επιεικής μαζί τους από όσο θα ήταν με την ανάλυση για την οποία μπορεί σήμερα να λέει, όπως ο Antony¹⁸ για την ερωμένη του : μου αντιστεκόταν, την δολοφόνησα.

tait, je l'ai assassinée.

Le tableau de sa pratique n'est pas si sombre heureusement. Quelqu'un devant qui se répète toujours à point nommé sur la muraille le phénomène de l'inscription des mots « Mané, Thécél, Pharès », fussent-ils tracés en caractères cunéiformes, ne peut indéfiniment n'y voir que festons et astragales. Même s'il le dit comme on lit dans le marc-de-café, ce qu'il lira ne sera jamais si bête, pourvu qu'il lise, fût-ce comme M. Jourdain sans savoir ce que c'est que lire.

Car ici les pierres de Mariette ne manquent pas pour rectifier sa lecture, ne serait-ce que dans les « défenses », qui sont patentes sans aller chercher plus loin que les verbalisations du sujet. Il ne saura peut-être pas à quel saint se vouer pour rendre compte de ces défenses et il pourra s'embrouiller dans la conception du lien subtil qui unit le texte du palimpseste à celui qui, sous lui tachant le fonds, reprend ses formes et ses teintes. Il ne pourra faire que ne se dégage de cet exercice de discernement une vie d'intentions singulière. Il sera donc jeté, quoi qu'il en ait, au cœur de ces perplexités de la direction spirituelle qui se sont élaborées depuis des siècles dans la voie d'une exigence de vérité, exigence liée à une personnification sans doute cruelle de cet Autre, mais qui, pour s'efforcer à faire place nette de toute autre affection dans les reins ou dans les cœurs, n'en avait pas trop mal sondé les replis. Et ceci suffit à faire évoluer le psychanalyste dans une région que la psychologie de faculté n'a jamais considérée qu'à la lorgnette.

C'est ce qui rend d'autant plus énigmatique, d'abord qu'on se croie dispensé, au nom de je ne sais quelle parodie de la critique sociale, d'interroger plus loin une sous-structure qu'on prend pour analogue à la production tout en la tenant pour naturelle, - et qu'on se donne ensuite pour tâche de faire rentrer le tout au bercail de ladite psychologie, qualifiée pour l'occasion de générale, avec ce résultat de paralyser toute recherche en ramenant ses problèmes à des termes discordants, voire en rendant inutilisable l'expérience à force de la défigurer.

Sans doute la responsabilité de la psychanalyse est faible dans cette sorte de chancre constitué par les alibis récurrents du psychologisme, dans une aire sociale qui couvre son irresponsabilité de ce qu'a eu de signifiant le mot : libéral.

Ευτυχώς η εικόνα της πρακτικής του δεν είναι τόσο μαύρη. Κάποιος, μπροστά στον οποίο πάντα επαναλαμβάνεται την κατάλληλη στιγμή πάνω στο τείχωμα το φαινόμενο της εγγραφής των λέξεων «Μανή, Θεκέλ, Φάρες»¹⁹, ακόμα και αν είναι χαραγμένες με σφηνοειδείς χαρακτήρες, δεν μπορεί να βλέπει επ'αόριστο εκεί μόνο στολίδια και γιρλάντες. Ακόμα και αν το λέει, όπως κανείς διαβάζει το φλυτζάνι, αυτό που θα διαβάσει δεν θα είναι ποτέ τόσο χαζό, αρκεί να το διαβάσει, όπως ο κύριος Jourdain²⁰ χωρίς να ξέρει τί σημαίνει διαβάζω.

Διότι, εδώ οι πέτρες του Mariette²¹ δεν λείπουν για να διορθώσουν την ανάγνωσή του ακόμα και μέσα στις «άμυνες», που είναι εύλωττες χωρίς να ψάξουμε πιο μακριά από τις ρηματοποιήσεις του υποκειμένου. Δεν θα ξέρει ίσως πού την κεφαλή κλίνει για να εξηγήσει αυτές τις άμυνες και θα μπερδευτεί στη σύλληψη του λεπτεπίλεπτου δεσμού που ενώνει το κείμενο του παλίμψηστου μ'εκείνο που, κάτω απ'αυτό, λεκιάζοντας το φόντο του, παίρνει τη μορφή και το χρώμα του. Από αυτή την άσκηση διαχωρισμού, δεν θα μπορέσει παρά να αφήσει να βγει μια ζωή προθέσεων μοναδική. Όπως και να έχει, θα βρεθεί στην καρδιά αυτών των αμηχανιών της πνευματικής καθοδήγησης, επεξεργασμένες εδώ και αιώνες μέσα στην οδό μιας απαίτησης αλήθειας, απαίτηση συνδεδεμένη με κάποια αναμφίβολα ωμή προσωποποίηση αυτού του Άλλου, αλλά η οποία, προσπαθώντας να αποκλίσει κάθε άλλη πάθηση του στήθους ή της καρδιάς, εξέτασε ταυτόχρονα τα έσχατά τους. Και αυτό αρκεί για την πρόοδο του ψυχαναλυτή σε μια περιοχή όπου η ακαδημαϊκή ψυχολογία δεν την εξέτασε παρά μόνο από μακριά.

Είναι αυτό που καθιστά ακόμα πιο αινιγματική, κατ'αρχήν το ότι πιστεύουμε ότι δεν μας αφορά, στο όνομα δεν ξέρω ποιάς παρωδίας της κοινωνικής κριτικής, την πιο βαθειά διερεύνηση μιας υποδομής συλλαμβάνοντάς την ως ανάλογη με την παραγωγή παρόλο που τη θεωρούμε φυσική – και ότι καθορίζουμε στη συνέχεια ως σκοπό να περιλάβουμε το όλο στο μαντρί της εν λόγω ψυχολογίας, που ορίζεται για την περίπτωση ως γενική, με αποτέλεσμα να παραλύει κάθε έρευνα ανάγοντας τα προβλήματά της σε όρους παράφωνους και μάλιστα καθιστώντας άχρηστη την εμπειρία με το να την παραμορφώνει.

Αναμφίβολα, η ευθύνη της ψυχανάλυσης είναι μικρή σ'αυτού του είδους την πληγή που συγκροτείται μέσα από τα επαναλαμβανόμενα άλλοθι του ψυχολογισμού σ'ένα κοινωνικό πεδίο, που καλύπτει την ανευθυνότητά του πίσω από τα σημαίνοντα της λέξης «φιλελεύθερος».

La vraie question n'est pas que cette dérivation stérilisante de la recherche, que cette complicité dégradante de l'action soient encouragées et soutenues par les démissions en chaîne de la critique dans notre culture. C'est qu'elles soient dans la psychanalyse entretenues et protégées, alimentées par l'institution même, qui distingue, ne l'oublions pas, de par l'intention expresse de Freud, la collectivité des analystes d'une société scientifique fondée sur une pratique commune. Nous voulons dire : l'institution internationale elle-même que Freud a fondée pour préserver la transmission de sa découverte et de sa méthode.

Aurait-il donc ici seulement manqué son but?

Pour répondre à cette question, mentionnons d'abord que nul « institut » actuellement patronné par cette institution dans le monde, n'a encore seulement tenté de rassembler le cycle d'études dont Freud, tant et quantes fois et dans le détail, a défini l'intention et l'extension comme exclusives de tout substitut, même politique, d'une intégration à l'enseignement médical officiel tel qu'il pouvait le voir de son temps par exemple.

L'enseignement dans ces instituts n'est qu'un enseignement professionnel et, comme tel, ne montre pas dans ses programmes de plan ni de visée qui dépasse ceux sans doute louables d'une école de dentistes, (la référence a été non seulement acceptée mais proférée par les intéressés eux-mêmes) : en la matière, pourtant, dont il s'agit, ceci ne va pas plus haut que la formation de l'infirmier qualifié ou de l'assistante sociale, et ceux qui y introduisent une formation, d'ordinaire et heureusement plus élevée au moins en Europe, la tiennent toujours d'une origine différente.

Ceci donc ne fait pas question. Les instituts ne sont pas l'institution, et de celle-ci il faudrait faire l'histoire pour y saisir les implications autoritaires par où se maintient l'extraordinaire sujétion à quoi Freud a voué sa postérité, qu'on ose à peine en cette occasion qualifier de spirituelle.

J'ai invoqué ailleurs les documents biographiques qui nous permettent de conclure que cela, Freud l'a voulu délibérément; au point d'approuver noir sur blanc que fussent censurés par un collègue *secret* ceux qu'il chargeait des plus

Το αληθινό ερώτημα δεν είναι ότι αυτή η στείρα παρέκλιση της έρευνας και η παρακμάζουσα συννενοχή της δράσης ενθαρρύνονται και υποστηρίζονται από τις αλλη-
πάλληλες παραιτήσεις της κριτικής μέσα στον πολιτισμό μας. Είναι ότι μέσα στην
ψυχανάλυση διατηρούνται και προφυλάσσονται τροφοδοτούμενες από τους ίδιους τους
θεσμούς που διακρίνουν, ας μην το ξεχνάμε, από τη ρητή πρόθεση του Freud, την
κοινότητα των αναλυτών από μια επιστημονική εταιρεία βασισμένη σε μια κοινή
πρακτική. Εννοούμε την ίδια τη διεθνή εταιρεία που ο Freud ίδρυσε για να διαφυλάξει τη
μετάδοση της ανακάλυψής του και της μεθόδου του.

Μήπως απλά και μόνο απέτυχε εδώ το σκοπό του;

Για ν'απαντήσουμε σ'αυτό το ερώτημα, πρέπει να αναφέρουμε αρχικά ότι
κανένα «ινστιτούτο» στον κόσμο, ελεγχόμενο στην εποχή μας απ'αυτή την εταιρεία, δεν
έχει ακόμα επιχειρήσει να συγκεντρώσει τον κύκλο των σπουδών, του οποίου ο Freud,
τόσες και τόσες φορές και με κάθε λεπτομέρεια, όρισε το βάθος και την έκταση
αποκλείοντας κάθε υποκατάστατο ακόμα και πολιτικό μιας ενσωμάτωσης σε μια επίσημη
ιατρική διδασκαλία όπως για παράδειγμα την έβλεπε στην εποχή του.

Η διδασκαλία σ'αυτά τα ινστιτούτα δεν είναι παρά μια επαγγελματική
διδασκαλία και σαν τέτοια δεν προτείνει στα προγράμματά της ούτε πλάνο ούτε στόχους
που να ξεπερνούν εκείνους αναμφίβολα αξιέπαινους μιας σχολής οδοντογιατρών
(αναφορά που όχι μόνο την αποδέχτηκαν αλλά και την διατύπωσαν οι ίδιοι οι ενδιαφε-
ρόμενοι). Εντούτοις, για τον τομέα για τον οποίο πρόκειται, αυτό δεν ξεπερνά την εκ-
παίδευση του ειδικευμένου νοσοκόμου ή του κοινωνικού λειτουργού και αυτοί που καθι-
ερώνουν μια εκπαίδευση συνήθως και ευτυχώς υψηλότερου επιπέδου τουλάχιστον στην
Ευρώπη, την θεωρούν πάντα διαφορετικής προέλευσης.

Δεν υπάρχει λοιπόν αμφιβολία για αυτό. Τα ινστιτούτα δεν είναι η εταιρεία και
θα έπρεπε να γράψουμε την ιστορία της για να συλλάβουμε τις αυταρχικές συνέπειες που
διατηρούν την εξαιρετική υποταγή, στην οποία ο Freud προόρισε τους απογόνους του,
που μόλις θα τολμούσαμε στην προκειμένη περίπτωση να χαρακτηρίσουμε πνευμα-
τικούς.

Έχω αναφέρει αλλού τις βιογραφικές πηγές²² που μας επιτρέπουν να συμπε-
ράνουμε ότι αυτό ο Freud το θέλησε συνειδητά, σε σημείο να εγκρίνει ξεκάθαρα το να λο-
γοκρίνονται από ένα *μυστικό* κολλέγιο αυτοί τους οποίους επιφόρτιζε με τις πιο υψηλές

hautes responsabilités par le seul fait de leur léguer sa technique.

Il n'est pas difficile de montrer quel mépris des hommes était ressenti par Freud, chaque fois que son esprit venait à les confronter avec cette charge tenue par lui pour au-dessus de leurs possibilités. Mais ce mépris était à ce moment consolidé par les abandons répétés où il avait mesuré l'inadéquation mentale et morale de ses premiers adeptes. Esprits et caractères dont il n'est que trop clair qu'ils dépassaient de loin les meilleurs comme la foule de ceux qui, depuis, se sont répandus à travers le monde avec sa doctrine. Le manque de foi, au reste, ne reçoit de ce dernier fait aucune sanction, puisqu'il s'exerce forcément dans le sens des effets qu'il présume.

Je crois donc qu'ici, Freud a obtenu ce qu'il a voulu : une conservation purement formelle de son message, manifeste dans l'esprit d'autorité révérentielle où s'accomplissent ses altérations les plus manifestes. Il n'est pas, en effet, une bourde proférée dans l'insipide fatras qu'est la littérature analytique qui ne prenne soin de s'appuyer d'une référence au texte de Freud, de sorte qu'en bien des cas, si l'auteur n'était, en outre, un affilié de l'institution, on n'y trouverait pas d'autre marque de la qualification analytique de son travail.

C'est grâce à cela, il n'en faut pas douter, vu les conditions de cette période historique, que les concepts fondamentaux de Freud sont demeurés inébranlables. Ils doivent leur valeur de signifiants non présents, au fait d'être demeurés en grande partie incompris.

Je pense que Freud a voulu qu'il en fût ainsi jusqu'au jour où ces concepts, dont j'ai indiqué combien ils ont devancé les autres sciences humaines, pourraient enfin être reconnus dans leur ordonnance flexible, mais impossible à rompre sans les dénouer.

Ceci rendait inévitable le refoulement qui s'est produit de la vérité dont ils étaient le véhicule, et l'extraordinaire cacophonie que constituent actuellement les discours de sourds auxquels se livrent à l'intérieur d'une même institution des groupes, et à l'intérieur des groupes, des individus, qui ne s'entendent pas entre eux sur le sens d'un seul des termes qu'ils appliquent religieusement à la communication comme à la direction de leur expérience, discours qui pourtant recè-

αρμοδιότητες, μόνο και μόνο από το γεγονός ότι τους κληροδότησε την τεχνική του.

Δεν είναι δύσκολο να καταδείξει κανείς τι περιφρόνηση αισθανόταν ο Freud για τους ανθρώπους κάθε φορά που το πνεύμα του τους έφερνε αντιμέτωπους μ'αυτό το φορτίο που θεωρούσε πέρα των δυνατοτήτων τους. Αλλά αυτή η περιφρόνηση, εκείνη τη στιγμή, ενισχυόταν από τις επαναλαμβανόμενες αποσκιρτήσεις, με τις οποίες είχε βολιδοσκοπήσει την πνευματική και ηθική ακαταλληλότητα των πρώτων του οπαδών. Πνεύματα και χαρακτήρες που είναι ξεκάθαρο ότι ξεπερνούσαν κατά πολύ τους καλύτερους, όπως και το πλήθος αυτών που έκτοτε εξαπλώθηκαν ανά τον κόσμο με τη θεωρία του. Η έλλειψη πίστης, εξάλλου, δεν δέχεται από αυτό το τελευταίο γεγονός καμία κύρωση, εφόσον ασκείται αναγκαστικά προς την κατεύθυνση των επιπτώσεων που υποθέτει.

Νομίζω λοιπόν ότι εδώ ο Freud πέτυχε αυτό που ήθελε: μια καθαρά τυπική διατήρηση του μηνύματός του, εμφανή σ'ένα πνεύμα ευλαβούς αυθεντίας, όπου πραγματοποιούνται οι πιο έκδηλες αλλοιώσεις του. Πράγματι, μέσα στο ανιαρό συνοθύλευμα που είναι η αναλυτική λογοτεχνία, δεν εκφωνείται καμία ανοησία χωρίς τη μέριμνα να βασίζεται σε κάποια αναφορά του φροϋδικού κειμένου έτσι ώστε, σε πολλές περιπτώσεις, αν ο συγγραφέας δεν ήταν επιπλέον μέλος της εταιρείας, δεν θα βρίσκαμε κανένα άλλο ίχνος του αναλυτικού χαρακτήρα της εργασίας του.

Δίχως αμφιβολία, χάρη σ'αυτό, δεδομένου των συνθηκών αυτής της ιστορικής περιόδου, οι βασικές φροϋδικές έννοιες παρέμειναν ακλόνητες. Οφείλουν την αξία τους ως σημαίνοντα, μη παρόντα, στο γεγονός ότι παρέμειναν κατά ένα μεγάλο μέρος ακατανόητες.

Θεωρώ ότι ο Freud θέλησε να γίνει έτσι μέχρι που αυτές οι έννοιες, για τις οποίες υπέδειξα κατά πόσο προηγούνται των άλλων ανθρωπίνων επιστημών, θα μπορούσαν επιτέλους να αναγνωριστούν μέσα στην εύκαμπτη διάταξή τους, αν και αδύνατη να διασπαστεί χωρίς να ξελυθούν.

Αυτό κατέστησε αναπόφευκτη την απώθηση που επήλθε της αλήθειας – της οποίας ήταν το όχημα – και την εξαιρετική κακοφωνία που συνιστούν στις μέρες μας οι ομιλίες κουφών, στις οποίες επιδίδονται οι ομάδες στα πλαίσια της ίδιας εταιρείας και τα άτομα στα πλαίσια των ομάδων, που δεν συμφωνούν μεταξύ τους για το νόημα έστω και ενός όρου που εφαρμόζουν όμως με θρησκευτική ευλάβεια στις ανακοινώσεις τους, όπως και στην κατεύθυνση της εμπειρίας τους, ομιλίες που, εν τούτοις, περικλείουν αυτές τις

lent ces manifestations honteuses de la vérité que Freud a reconnues sous le mode du retour du refoulé.

Tout retour à Freud qui donne matière à un enseignement digne de ce nom, ne se produira que par la voie, par où la vérité la plus cachée se manifeste dans les révolutions de la culture. Cette voie est la seule formation que nous puissions prétendre à transmettre à ceux qui nous suivent. Elle s'appelle : un style.

επονείδιστες εκδηλώσεις της αλήθειας που ο Freud αναγνώρισε υπό τη μορφή επιστροφής του απωθημένου.

Κάθε επιστροφή στο Freud που δίνει υλικό για κάποια διδασκαλία άξια αυτού του ονόματος δεν θα επιτευχθεί παρά μόνο μέσα από την οδό, από όπου η πιο κρυμμένη αλήθεια εκδηλώνεται στις επαναστάσεις του πολιτισμού. Αυτή η οδός είναι η μόνη εκπαίδευση που θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι μεταδίδουμε σε αυτούς που μας ακολουθούν. Ονομάζεται: ένα ύφος.

LA PSYCHANALYSE ET SON ENSEIGNEMENT

Σημειώσεις των μεταφραστών

---

¹ Βλ. A. Kardiner, *The individual and his society* (1934).

² Λέγεται ότι ο Μενένιος Αγρίππας (ρωμαίος πρόξενος, 503 π.Χ) εξήγγειλε τον ακόλουθο μύθο με σκοπό τη συμφιλίωση των πληβείων και των πατρικίων: « Την εποχή που τα διάφορα μέλη του σώματος δεν συμφωνούσαν μεταξύ τους, όπως τώρα, αλλά το κάθε ένα είχε τις δικές του ιδέες και τη δική του φωνή, κάποια από αυτά τα μέλη άρχισαν να σκέφτονται ότι ήταν άδικο να ανησυχούν και να δουλεύουν σκληρά για να προμηθεύουν την κοιλιά με τα απαραίτητα ενώ εκείνη καθόταν χωρίς να κάνει τίποτα απολαμβάνοντας αυτά που της προσκόμιζαν. Για αυτό το λόγο, συνωμότησαν και συμφώνησαν ότι τα χέρια δεν θα μεταφέρουν πια την τροφή στο στόμα, ότι το στόμα δεν θα ανοίγει για να δεχτεί την τροφή και ότι τα σαγόνια και τα δόντια πλέον δεν θα μασούν. Η κοιλιά βρυχήθηκε και διαμαρτυρήθηκε, αλλά τα μέλη του σώματος παρέμειναν πιστά στην απόφασή τους να υποτάξουν την κοιλιά στην πείνα. Σύντομα όμως άρχισαν να αισθάνονται αδύναμα. Η κούρασή τους έγινε τόσο μεγάλη σε σημείο που η κοιλιά και όλο το σώμα κινδύνεψαν να πεθάνουν από ασιτία. Έτσι, έγινε ξεκάθαρο ότι ακόμα και η κοιλιά που φαινόταν να μην παράγει έργο, είχε τη δική της εργασία να κάνει επιστρέφοντας στο σώμα ό,τι λάμβανε από αυτό με το να χωνεύει την τροφή και να την επιστρέφει στα υπόλοιπα μέλη μέσω του αίματος.»

³ Εννοία των Clérambault και Janet.

⁴ *De signatura rerum*, έργο του Jacob Boehme (1574–1624). Ο Lacan αναφέρει εδώ ότι το φροϋδικό ασυνείδητο προσφέρεται για αποκωδικοποίηση και ερμηνεία και δεν πρέπει να συρρικνώνεται «σε αυτό που μπορεί να διαβαστεί μέσα στα πράγματα» σύμφωνα με τη θεοσοφική και μυστική διδασκαλία του J. Boehme από την οποία εμπνεύστηκε ο Jung.

⁵ Goethe, *Wilhelm Meister*, Edition Erich Trunz, Christian Wegner Verlag Hambourg, t. II: *Wilhelm Meister Wanderjahre*, I, 2, p.15. (σημ. του J. Lacan)

⁶ Στην Ευρώπη, γύρω στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, βρίσκουμε σερβίτσια όπου ο πάτος των πιάτων φέρει ζωγραφιά που αναπαριστάνει ένα γρίφο που ο χρήστης ανακαλύπτει προοδευτικά ως το τέλος του γεύματος.

⁷ Πρόκειται για την Mélanie Klein.

⁸ Tripière σημαίνει στην κυριολεξία αυτή που πουλάει εντόσθια

⁹ Την εποχή που ο Lacan έγραψε αυτό το κείμενο, τα τηλεφωνικά νούμερα στο Παρίσι είχαν τη μορφή τριών γραμμάτων που ακολουθούνταν από τέσσερις αριθμούς π.χ. LIT 30 01 όπου LIT ήταν η συντομογραφία του τηλεφωνικού κέντρου μιας συνοικίας του Παρισιού.

¹⁰ Γάλλος συγγραφέας και ποιητής (1877-1933) του οποίου ο τρόπος γραφής χαρακτηρίζεται από το παιχνίδι γράμματος και κυριολεκτικών συνδυασμών διαφωτίζοντας έτσι τη λογοτεχνική δημιουργία. Κατατάσσεται στους «τρελλούς της λογοτεχνίας» (fous littéraires).

¹¹ Courrier du cœur : στήλη περιοδικού όπου οι αναγνώστες ζητούν συμβουλές συνήθως σε σχέση με την ερωτική τους ζωή.

¹² Στα γαλλικά η έκφραση *ο γάμος του κυπρίνου και του κοννελιού* χρησιμοποιείται για να δηλώσει ένα αταίριαστο συνδυασμό.

¹³ Βλ. *La chose freudienne*, *Ecrits*, σελ.434.

¹⁴ Julia Ward Howe (1819–1910), μαχόμενη φεμινίστρια των αρχών του αιώνα.

¹⁵ Βλ. *La chose freudienne*, *Ecrits*, σελ.433–34.

¹⁶ Πρόκειται για τον Ernest Jones.

¹⁷ Αναφορά στον Maurice Bouvet, βλ. « Le moi dans la névrose obsessionnelle, Relations d'objet et mécanismes de défense », *Œuvres psychanalytiques*, tome I, *La relation d'objet, névrose obsessionnelle, dépersonnalisation*, Payot, Paris, 1967.

¹⁸ Ηρώας του ομώνυμου έργου του Alexandre Dumas « Antony » (1831)

¹⁹ Βλ. Παλαιά Διαθήκη, Δανιήλ 5, 26–29.

²⁰ Βασικός ήρωας του έργου του Molière «Ο αρχοντοχωριάτης».

²¹ Auguste Mariette (1821-1881), γάλλος αρχαιολόγος, γνωστός για τις αρχαιολογικές ανασκαφές του στην Αίγυπτο στα μέσα του 19^{ου} αιώνα.

²² Βλ. « Situation de la psychanalyse et formation du psychanalyste en 1956 », *Ecrits*, σελ.473, σημ. 2 και 3, όπου ο Lacan αναφέρεται στη βιογραφία του Freud του Ernest Jones.